

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ
ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΝΕΑ ΣΕΙΡΑ

ΤΜΗΜΑ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

ΧΡΗΣΤΟΥ ΑΡΑΜΠΙΑΤΖΗ

*“ Η ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΠΙΣΤΗΣ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΦΙΛΟΘΕΟΥ ΚΟΚΚΙΝΟΥ”*,

ΤΟΜΟΣ 10 , ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2000

Υπό δημοσίευση

Η ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΠΙΣΤΗΣ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΦΙΛΟΘΕΟΥ ΚΟΚΚΙΝΟΥ¹

1. Προγενέστερη έρευνα - Χειρόγραφο παράδοση

Η 'Ομολογία πίστης του πατριάρχη Φιλοθέου Κοκκίνου μᾶς είναι γνωστή από πολλές περιπτώσεις αναφορῶν της στη σύγχρονη θεολογική έρευνα, πέραν τῶν ἐγκυκλοπαιδικῶν ἄρθρων¹ καὶ τῆς ἐξαιρέτης μελέτης τοῦ G. Niggel².

Στὴ δεκαετία τοῦ '70 ὁ καθηγητὴς Β. Δεντάκης, στὸ πόνημά του «'Επτὰ συμβολικὰ κείμενα περὶ ἡσυχασμοῦ»³, ἐξέδωσε μέρος τῆς 'Ομολογίας, συγκεκριμένα τὸ τμήμα ποῦ θεωροῦσε ὅτι ἔχει ἄμεση σχέση μετὰ τὴν ἡσυχαστικὴ ὁρολογία, μετὰ βάση τὸν κώδικα 508 τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Μονάχου⁴, φφ. 133-145. Τὴ χρονολογεῖ ὁμοῦς λανθασμένα τὸν 'Οκτώβριο τοῦ 1352, διαβάζοντας πιθανὸν λάθος τὸ σημεῖωμα ποῦ κατακλείει τὴν 'Ομολογία στὸ φ. 145. Στὴν ἴδια λανθασμένη διαπίστωση εἶχε καταλήξει παλαιότερα καὶ ὁ V. Laurent⁵, ὁ ὁποῖος τὴ χρονολογεῖ μετὰ τὴν ἴδια ἡμερομηνία βασιζόμενος στὸν κώδικα 582 τῆς Μαρκεσιανῆς Βιβλιοθήκης⁶, φφ. 179-185ν, ὁ ὁποῖος στὸ τέλος τῆς 'Ομολογίας, φ. 185ν, ἔχει ἐνδειξὴ μηνὸς καὶ ἰνδικτιῶνος. Στὴ δεκαετία τοῦ '80 ὁ καθηγητὴς Δημήτριος Καϊμάκης ἀναφέρθηκε σ' αὐτὴν ἐν συντομίᾳ, σὲ εἰσήγησή του σὲ συνέδριο εἰδικὰ ἀφιερωμένο στὸν Φιλόθεο Κόκκينو⁷ καὶ

1. V. Laurent, *DTC* 12, 1505 (1935). Στ. Κουρούση, *ΘΗΕ* 11, 1124. *PLP* 5, no 11917 (1981). A. Fallier, *Catholicisme* 11, 226 (1988). *Oxford Dictionary of Byzantium* 3, 1662.

2. G. Niggel, *Prolegomena zu den Werken des Patriarchen Philotheos von Konstantinopel (1353-1354 und 1364-1376)*, München 1955, σ. 102.

3. Β. Δεντάκη, «'Επτὰ συμβολικὰ κείμενα περὶ ἡσυχασμοῦ», *ΕΕΘΣΠΑ ΚΒ'*, σ. 726-727 καὶ 752-753.

4. I. Hardt, *Catalogus codicum manuscriptorum graecorum bibliothecae regiae Bavaricae*, τόμ. V, Monachii 1812, σ. 239-240. Ὁ κώδικας εἶναι τοῦ 14 αἰ. καὶ στὸ τέλος ἔχει τὴν ἐξῆς σημείωση «Φιλοθέου πατριάρχου ἢ βίβλος». (φ. 185).

5. V. Laurent, *DTC* 12, 1505.

6. E. Mioni, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum. Codices Graeci Manuscripti*, τόμ. II, Roma 1985, σ. 500, ἔπου καὶ χρονολόγησε τὴν τὸ 1366.

7. Δ. Καϊμάκης, «Ὁ πατριάρχης Φιλόθεος Κόκκινος καὶ τὸ δογματικὸ ἔργο του».

ἀνακοίνωσε τὴν ἐπικείμενη ἔκδοσή της. Στις ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ '90 ὁ ἀν. καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν Κ. Λιάκουρας σχολίασε, μετὰ βάση τὸν κώδικα 582 τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης, στοιχεῖα τῆς Ὁμολογίας ποὺ ἀναφέρονται στὴ γενικότερη διδασκαλία τοῦ Φιλοθέου περὶ ἀκτίστων ἐνεργειῶν⁸. Στὴ μελέτη του αὐτὴ διορθώνει τοὺς προγενέστερους ἐρευνητὲς χρονολογώντας τὴν ὀρθὰ στὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1351, μετὰ βάση τὸ σημεῖωμα ποὺ ὑπάρχει στὴν κατακλείδα. Πρόσφατα ὁ ἐπ. καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ Θ. Γιάγκου, σὲ μελέτη του σχετικὰ μετὰ τὴν τάξη χειροτονίας καὶ ἐνθρονίσεως τοῦ Μητροπολίτη Βεροίας Εὐθυμίου⁹ (ΙΔ' αἰ.), ἀναφέρεται σ' αὐτὴν μετὰ βάση τὸν κώδικα Ω 120 τῆς Ἱ. Μ. Μεγίστης Λαύρας¹⁰ τοῦ Ἁγίου Ὁρους, φφ. 35-50, ὁ ὁποῖος, σύμφωνα μετὰ ὅλες τὶς ἐσωτερικὲς ἐνδείξεις γιὰ τὸ τμήμα ποὺ περιέχει τὴν Ὁμολογία, χρονολογεῖται τὸ 1370. Ἡ Ὁμολογία ἐντοπίστηκε μέχρι σήμερα σὲ τέσσερα ἀκόμη χειρόγραφα ἐκτὸς τῶν τριῶν προαναφερθέντων, τὰ ὁποῖα ὅμως στὴν κατακλείδα δὲν περιέχουν χρονολογικὲς ἐπισημάνσεις. Ἐνα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ὁ Angelicus 66¹¹, φφ. 306v-319 τοῦ 14ου αἰῶνα. Τὰ ἄλλα χειρόγραφα ποὺ τὴν περιέχουν, τὸ Λ 135¹², φφ. 152v-157v (15ος αἰ.) καὶ Κ 128¹³, φφ. 136-154v (18ος αἰ.) τῆς Λαύρας, καθὼς καὶ τὸ χειρόγραφο 257 τῆς Μόσχας¹⁴, φφ. 351-362v (15ος αἰ.), εἶναι μεταγενέστερα καὶ πιθανότατα συνδέονται μετὰ τὰ προηγούμενα χειρόγραφα.

Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο τῶν κωδίκων δὲν παρατηροῦνται σημαντικὲς διαφοροποιήσεις. Ὅλοι εἶναι εὐανάγνωστοι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Angelicus 66, τοῦ ὁποῖου τὸ κείμενο σὲ ὀρισμένα σημεῖα, στὴν κάτω κυρίως ὡα, εἶναι δυσδιάκριτο¹⁵. Ὁ κώδικας 508 τοῦ Μονάχου εἶναι ὁ μόνος ποὺ παραδίδει τὸ κεί-

Πρακτικὰ Θεολογικοῦ Συνεδρίου εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Φιλοθέου, Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Θεσσαλονικέως (ΠΘΣΦΚ), Θεσσαλονίκη 1986, σ. 134. Ὁ καθηγητὴς κ. Δ. Καϊμάκης μᾶς βοήθησε σημαντικὰ, ἀφοῦ μᾶς παρέδωσε πλήρη φάκελλο μετὰ τὰ ἀνεκδότα δογματικὰ ἔργα τοῦ Φιλοθέου, τοῦ ὁποῖου στὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ '80 προετοίμαζε τὴν ἔκδοσιν. Τὸν εὐχαριστοῦμε θερμὰ.

8. Κ. Λιάκουρα, *Ἡ περὶ ἀκτίστων θείων ἐνεργειῶν διδασκαλία τοῦ ἁγίου Φιλοθέου (Κοκκίνου), πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Ἀθῆναι 1994, σ. 24.*

9. Θ. Γιάγκου, *Κανόνες καὶ λατρεία*, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 22-23.

10. Σωφρ. Εὐστρατιάδου, *Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὁρει*, Παρίσι 1925, σ. 355.

11. C. Muccio - P. de Cavaliere, «Index codicum graecorum bibliothecae Angelicae», *Studi italiani di filologia classica*, τόμ. V (1896), σ. 117.

12. Εὐστρατιάδου, *Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας*, σ. 287.

13. Εὐστρατιάδου, *Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας*, σ. 247.

14. Archim. Vladimir, *Sistematičeskoe opisanie rukopisej Moskovskoj Sinodalnoj (Patriarsej) Biblioteki I. Rukopisi greceskija*, Moskwa 1894, σ. 352.

15. Οἱ παρατηρήσεις μας γίνονται πάντα μετὰ βάση τὰ φίλμς ποὺ μᾶς παρεχώρησαν οἱ

μενο ὡς ἔργο τοῦ «Φιλοθέου μητροπολίτου Ἡρακλείας», ἐνῶ ὅλοι οἱ ὑπόλοιποι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Angelicus 66, ποὺ τὸ παραδίδει ἄνευ τίτλου, τὸ ἐπιγράφουν ὡς ἔργο «Φιλοθέου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου». Ὅλοι σχεδὸν παραδίδουν τὸ ἴδιο κείμενο, μὲ μόνη ἐξαίρεση τὸν 582 τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης, ὁ ὁποῖος στὸ σημεῖο ὅπου ἡ Ὁμολογία διεξέρχεται τὸ θέμα τῆς ἀφθαρσίας τῶν «μεταποιημένων» σὲ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἄρτου καὶ οἴνου τῆς Θείας Εὐχαριστίας, (στ. 349), προσθέτει τὴ φράση «μετὰ δὲ τὴν μετὰ ληψὴν ...», διαφοροποιώντας ἐννοιολογικὰ τὸ κείμενο. Ὁ διορθῶνων (Φιλόθεος ἢ κάποιος τοῦ περιβάλλοντός του) παρεμβαίνει ἐπεξηγηματικὰ στὴ δογματικὴ ἀκρίβεια τοῦ κειμένου, σὲ ἓνα σημεῖο ποὺ ἀπασχόλησε τὸν θεολογικὸ κόσμον τὸν 12ο ἤδη αἰῶνα καὶ ἀργότερα¹⁶.

Ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν χειρογράφων διαπιστώνονται τρεῖς οἰκογένειες: 1. Ω 120 (1370). Στὴν ἴδια παράδοση ἀνήκουν ὁ Α 135 (15ος αἰ.), ὁ Κ 128 (18ος αἰ.) καὶ παρὰ τὶς ἐλάχιστες διαφορές, ὁ Angelicus 66 (14ος αἰ.) 2. 508 Μονάχου (14ος αἰ.) καὶ ὁ 257 Μόσχας (15ος αἰ.) 3. 582 τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης. Ὡς βασικὸ κώδικα χρησιμοποίησαμε τὸν 508 τοῦ Μονάχου, καθὼς, κατὰ τὴ γνώμη μας, ἐκπροσωπεῖ τὴν ἀρχαιότερη παράδοση τοῦ κειμένου.

Ἀξιοσημεῖωτο ἐπίσης εἶναι τὸ γεγονός ὅτι στὰ χειρόγραφα τῆς Λαύρας μετὰ τὸ κείμενο τῆς Ὁμολογίας ἀκολουθεῖ ὁμοειδὲς κείμενο μὲ τίτλο «Ἐτέρα Ὁμολογία», τὸ ὁποῖο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι κείμενο χειροτονητήριας ὁμολογίας, τὴν ὁποία ὄφειλαν νὰ ἐκφέρουν οἱ πρὸς χειροτονία ἐπίσκοποι. Ἡ σχέση τῆς μὲ τὴν Ὁμολογία τοῦ Φιλοθέου δὲν εἶναι στενὴ, οὔτε ὡς πρὸς τὸ ὕφος οὔτε ὡς πρὸς τὴ δομὴ. Ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς προκναφερθέντες μελετητὲς ὑποστήριζαν μέχρι σήμερα ὅτι ὁ Φιλόθεος συνέγραψε Ὁμολογία τὴν ὁποία ὄφειλαν νὰ ἐκφέρουν οἱ πρὸς χειροτονία ἐπίσκοποι καὶ τὴν ὁποία ταύτισαν μὲ τὴν ὑπὸ ἔκδοση Ὁμολογία. Ἡ ταύτιση αὕτη εἶναι λανθασμένη, καθὼς, ὅπως θὰ διαπιστώσουμε παρακάτω, πρόκειται γιὰ ἓνα κείμενο αὐστηρὰ προσω-

βιβλιοθήκης ὅπου φυλάσσονται τὰ χειρόγραφα. Αὐτοψία εἶχαμε τὴν δυνατότητα νὰ κάνουμε μόνον στὰ χειρόγραφα τῆς Λαύρας.

16. Γιὰ τὸ ζήτημα τῆς μεταβολῆς τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου σὲ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ βλ. Παντ. Ροδόπουλου, Ὁ καθαγιασμὸς τῶν δώρων τῆς Θείας Εὐχαριστίας, Θεσσαλονίκη 1968· Ν. Τζιράκη, Ἡ περὶ μετουσίωσης εὐχαριστιακῆς ἕξης, Ἀθῆναι 1977, ὅπου καὶ ἀναπτύσσεται ὅλη ἡ προγενέστερη καὶ μεταγενέστερη περὶ τοῦ θέματος προβληματικὴ· Βεν. Χριστοφορίδη, «Ἐνα ἀνέκδοτο «σημειώμα» περὶ τοῦ φθαρτοῦ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου τῆς Θείας Εὐχαριστίας», ἘΕΘΣΠΘ 8 (1998), σ. 415-424· Κων. Μανιφῆ, «Ἀθανασίου τοῦ Παρίου ἀνέκδοτος ἐπιστολὴ ἀντιρρητικῆ γενεῆς πρὸς τὴν παρά τινας περὶ τοῦ Κυριακοῦ σώματος κακοδοξίαν», Πρακτικὰ Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου «Ἁγιὸς Ἀθανάσιος ὁ Πάριος», Πάρος 2000, σ. 220 ἔ.

πικὸ πού ταιριάζει ὡς πρὸς τὴ δομὴ, τὴν ἔκταση καὶ τὸ ὕφος στὰ γεγονότα τοῦ 1351 καὶ ἀπετέλεσε θὰ λέγαμε, πρότυπο γιὰ τὶς ἐκτενεῖς ὁμολογίες πίστεως τῶν Πατριαρχῶν τοῦ 16ου καὶ 17ου αἰ.¹⁷.

2. Συνθήκες καὶ λόγοι συγγραφῆς

Οἱ περιστάσεις κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες συντάχθηκε ἡ ὑπὸ ἐξέταση Ὁμολογία δὲν μᾶς εἶναι γνωστὲς ἀπὸ δευτερεύουσες πηγές καὶ ὁ χαρακτήρας τῆς καὶ ἡ σκοπιμότητά τῆς δὲν ἔχουν ἀποσαφηνισθεῖ ἀπὸ τὴν ἔρευνα. Συμφωνοῦμε μὲ τὴν ἀποψη ὅτι συντάχθηκε τὴν ἴδια ἐποχὴ μὲ τὸν Τόμο τοῦ 1351¹⁸, ὅπως παραδίδεται στὸν κώδικα 508 τοῦ Μονάχου, σὲ συνέχεια μάλιστα τῆς Ὁμολογίας τοῦ ἁγ. Γρηγορίου Παλαμᾶ. Ἡ σύνδεσή τῆς αὐτῆ θὰ μπορούσε νὰ σημαίνει ὅτι ἦταν ἡ χειροτονητήριος Ὁμολογία τοῦ Φιλοθέου στὸν θρόνο τῆς Ἡρακλείας, ὅπως ἡ Ὁμολογία τοῦ Παλαμᾶ πιθανολογεῖται ὅτι ἦταν ἡ χειροτονητήριος Ὁμολογία του στὸν θρόνο τῆς Θεσσαλονίκης¹⁹. Μ' αὐτὸ συνάδει καὶ τὸ γεγονός ὅτι πουθενὰ δὲν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Νικηφόρου Γρηγοῤ, τὸ ὁποῖο μετὰ τὴ σύνοδο τοῦ 1351 θὰ ἀνέμενε κανεὶς νὰ περιέχεται μαζί μὲ τοῦ Βαρθολαῖ καὶ τοῦ Ἀκινδύνου. Παρ' ὅλα αὐτὰ ὅμως ἡ ἐγγύτητά τῆς, μὲ τὴν ὑπογραφή τοῦ Τόμου τοῦ 1351 (Αὐγούστος - Ὀκτώβριος 1351) δὲν προϋποθέτει καὶ τὴν ὀνομαστικὴ καταδίκη τοῦ Νικηφόρου, ἀφοῦ ὁ πατριάρχης καὶ ὁ αὐτοκράτορας ζήτησαν μετὰ τὴν ὀλοκλήρωση τῶν ἐργασιῶν ἀπὸ τὸν Γρηγοῤ νὰ ἀποδεχθεῖ τὸν Τόμο καὶ νὰ συντάξει λίβελλο²⁰. Παρ' ὅλη τὴ συγγενεία τους ὅμως οἱ δύο Ὁμολογίες διαφέρουν σημαντικά, καθὼς αὐτῆ τοῦ Φιλοθέου εἶναι περισσότερο ἀναλυτικὴ καὶ ἐπεξηγηματικὴ ἀπὸ αὐτῆ τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ. Πιθανότερο ἐπιμένως εἶναι ἡ Ὁμολογία πίστεως,

17. Γιὰ τὶς ὁμολογίες αὐτὲς βλ. Ἰω. Καρμίρη, *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, Ἀθήναι 1960², σ. 429ξ.

18. Περὶ τῆς συνόδου, τῶν συμμετασχόντων καὶ τῶν διαδραματισθέντων σ' αὐτὴν βλ. πλέον τὴν πρόσφατη μελέτη του Δ. Κουτσούρη, *Σύνοδοι καὶ θεολογία γιὰ τὸν ἡσυχασμό*, Ἀθήνα 1997, σ. 201-264, ὅπου καὶ πλήρης βιβλιογραφία.

19. Περὶ τῆς Ὁμολογίας τοῦ Παλαμᾶ βλ. H. Schaeder, «Das Glaubensbekenntnis des Gregor Palamas. Seine theologische und kirchenpolitische Bedeutung», *Θεολογία* 27 (1956), σ. 283-294· Β. Δεστάκη, *Ἐπὶ συμβολικὰ κείμενα*, σ. 722.

20. Κουτσούρη, *Σύνοδοι καὶ θεολογία*, σ. 269· J. Darrouzès, *Les registres des actes du patriarcat de Constantinople, vol. I, Tome V, Les actes de 1310 à 1376*, Paris 1977, no. 2328. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι καὶ στίς μεταγενέστερες πατριαρχικὲς πράξεις, πού καταδικάζονται οἱ πολέμιοι τῶν ἡσυχαστῶν, τοῦ 1359-1360, πουθενὰ δὲν ἀνφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Γρηγοῤ, παρὰ μόνο τοῦ Βαρθολαῖ καὶ τοῦ Ἀκινδύνου. Βλ. J. Kodur - M. Hinterberger - Otto Kresten, *Das Register des Patriarchats von Konstantinopel III*, [Corpus Fontium Historiae Byzantinae XIX/3], Wien 2001, no 249-250,

τὴν ὁποία ἐξέθεσε ὁ Φιλόθεος, νὰ ἦταν κυρίως προῖον τῶν διεργασιῶν τοῦ 1351. Τὴν ἔγραψε δὲ ὑπὸ τὴν πίεση τῶν ἀντιπάλων του, μὲ σκοπὸ νὰ ὑπερασπισθεῖ τὴν ὀρθοδοξία του, καὶ νὰ βοηθήσει τὸ ποιμνιο τῆς Ἐκκλησίας νὰ παραμείνει σταθερὸ ἐντὸς τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως²¹. Ἡ ἐκτίμηση αὐτὴ βασίζεται κυρίως σὲ ἐσωτερικὰ κριτήρια, καθὼς ἐπίσης καὶ στὴν κατακλείδια σημείωση τῆς Ὁμολογίας τοῦ κώδικα 508 τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Μονάχου,

Ἵδιος ὁ Φιλόθεος σὲ δύο περιπτώσεις, στὸν πρόλογο καὶ τὸν ἐπίλογο τῆς Ὁμολογίας, καθορίζει μὲ σαφήνεια τίς συνθήκες κάτω ἀπὸ τίς ὁποῖες τὴν συνέταξε καὶ τίς αἰτίες ποὺ τὴν προκάλεσαν. Στὸν ἐπίλογο περιγράφονται οἱ ἐπικρατούσες συνθήκες κατὰ τὴ σύνταξή της, ποὺ προσομοιάζουν στὴν περίοδο τοῦ 1351²² καὶ ρητὰ ἀναφέρονται ὁ κηρυγματικὸς καὶ ποιμαντικὸς σκοπὸς της καὶ ὁ ἀντιρρητικὸς χαρακτῆρας της ἔναντι τῶν «συκοφαντῶν καὶ ὑβριστῶν τῆς θεότητος». Βασικὸς στόχος του ἦταν, ὅπως τονίζει στὸν πρόλογο, νὰ ἀντιπαραταχθεῖ σὲ ὅλους ὅσους κρύβονται πίσω ἀπὸ τὴν «συντετημένην ὁμολογία», τὸ Σύμβολο Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως, γιὰ νὰ κρατήσουν κρυφὰ τὰ νόθα φρονήματά τους²³, ἀναφερόμενος εὐθέως, ὅπως δηλώνεται παρακάτω, στοὺς Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνο καὶ στοὺς ἀκολουθοῦντες αὐτούς. Τὸ γεγονὸς ἀποτελοῦσε συνήθη τακτικὴ τῶν αἰρετικῶν, οἱ ὁποῖοι στὶς Οἰκουμενικῆς Συνόδους μετὰ τὸ 332, ἀρνοῦνταν νὰ συνταχθοῦν μὲ τὴν πίστη τῆς Ἐκκλησίας, ὅταν αὐτὴ δὲν βρισκόταν κατὰ γράμμα ἐντὸς τοῦ Συμβόλου. Ἔτσι τὸ πρόβλημα ποὺ ἔθεσε ἡ σύνοδος τοῦ 1351 περὶ τῆς διαφορᾶς «ὁμολογεῖν» καὶ «φρονεῖν»²⁴, τὸ ἐπαναφέρει μὲ ὅλη του τὴ δυναμικὴ καὶ ὅλες του τίς προεκτάσεις καὶ ὁ Φιλόθεος στὴν Ὁμολογία του²⁵.

Ἀκολουθώντας λοιπὸν τὴ συνοδικὴ πράξη ἐκθέτει τὴν πίστη τῆς Ἐκκλησίας, ἀντλώντας τὸ περιγραφικὸ περιεχόμενον τῆς πίστεως ἀπὸ τὴ συνο-

21. Ἡ σύνταξη ὁμολογιῶν τὴν περίοδο αὐτὴ ἦταν ἰδιαίτερα συχνή, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ Τόμος τοῦ 1351 καὶ οἱ Πατριαρχικῆς πράξεις τῆς πατριαρχείας τοῦ Καλλίστου Α' καὶ τοῦ Φιλοθέου. Βλ. Koder - Hinterberger - Kresten, *Das Register*, no 245-248, 250.

22. Ὁμολογία, στ. 445-455. Ἡ παραχώδης περίοδος τοῦ 1351 μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ τὸν Τόμο τῆς Συνόδου τοῦ 1351, καὶ ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους τοῦ Παλαμᾶ. Βλ. ἐνδεικτικὰ Ἄρσενιου Τύρου, *Τόμος*, σ. 263 (ἐκδοση I. Polemis, «Arsenius of Tyrus and his Tome against the Palamites», *JOB* 43 (1993), σ. 241-282)· Nicéphori Gregorae, *Byzantina Historia*, τόμ. II, Bonnae 1830, 895.

23. Ὁμολογία, στ. 27-38. Ἡ τακτικὴ αὐτὴ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν ἀντισηχαστῶν ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὰ διαδραματισθέντα στὴ Σύνοδο τοῦ 1351 καὶ ἀπὸ τίς σύγχρονες μαρτυρίες τῶν ἀντιπάλων τοῦ Παλαμᾶ. Ἀναλυτικὴ παρουσίαση μὲ διεξοδικὴ ἑναφορὰ στὶς πηγές βλ. Κουτσούρη, *Σύνοδοι καὶ Θεολογία*, σ. 233-235.

24. Καρμίρη, *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα*, σ. 375, 378.

25. Ὁμολογία, στ. 30-34.

δική παράδοση και από συνοδικῶς ἐγκριμένα πατερικά κείμενα²⁶, ἐπιμένοντας, σύμφωνα με τὴν ἀπόψη τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ²⁷, στὴ δογματικὴ ἀκρίβεια καὶ καθαρότητα τῶν ἐκφράσεών του.

3. Χαρακτήρας καὶ βασικά γνωρίσματα τῆς Ὁμολογίας

Ἡ ἀνάλυση τοῦ περιεχομένου μιᾶς ὁμολογίας πίστεως ἐξ ἀρχῆς ἔχει κάποιες ἀντικειμενικὲς δυσκολίες, καθὼς ἡ ὁμολογία ἀποτελεῖ τὴ «σύνταξη» τοῦ κάθε συντάκτη μετὰ τὴν κοινὴ πίστη τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἐκ νέου ἐκφραση τῆς κοινῆς ἐμπειρίας της. Κάθε νεωτερισμὸς ἢ προσωπικὸ στοιχεῖο συνήθως ἀποφεύγεται, καθὼς μπορεῖ νὰ τὴν καταστήσει ὑποπτη. Ἀπὸ τὴ μελέτη ὁμοειδῶν κειμένων σὲ ὅλη τὴν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ὁμολογιῶν ποὺ ἀπαντοῦν στὰ πρακτικὰ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, διαπιστώνουμε ὅτι τὰ στοιχεῖα ποὺ διαφοροποιοῦν τὸ περιγραφικὸ μέρος τῆς πίστεως βρίσκονται σὲ ἄμεση σχέση μετὰ τὰ προβλήματα (ἢ τίς αἰρέσεις) ποὺ ταλανίζουν τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας σὲ συγκεκριμένες περιόδους.

Πρέπει νὰ διευκρινισθεῖ ὅτι ἡ πίστη καὶ ἡ ἐμπειρικὴ συμμετοχὴ σ' αὐτὴ δὲν διαφοροποιεῖται ἀπὸ τὴν ἀποστολικὴ ἐποχὴ μέχρι σήμερα ἢ διαφοροποίηση ποὺ διαπιστώνουμε στὶς Ὁμολογίες ἀποτελεῖ ἐρμηνευτικὴ ἐκφραση τῆς βιωμένης πίστεως, στὴν προσπάθεια τῆς Ἐκκλησίας νὰ ἀναιρέσει ἢ νὰ καταστείλει τίς ἐκτροπὲς ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐμπειρία τίς ὁποῖες προσπαθοῦν νὰ ἐγκεντρίσουν οἱ αἰρετικοὶ στὸ σῶμα της²⁸. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ὁ Φιλόθεος, ἀντλώντας ἀπὸ τὴ ζωντανὴ λειτουργικὴ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, ἀντιμετωπίζει τὰ καινοφανῆ στοιχεῖα ποὺ εἰσάγουν ὁ Βαρλαάμ καὶ ὁ Ἀκίνδυνος (ὅπως π.χ. τὴν κτιστότητα τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμος), ὄχι στὸ θεωρητικὸ καὶ λογικὸ ἐπίπεδο τῆς γνώσης, ἀλλὰ στὴ νηπτικὴ πράξι τῆς «και-

26. Ἡ ἀναζήτηση τῶν πηγῶν, ἀπὸ τίς ὁποῖες ἀντλεῖ ὁ Φιλόθεος τὰ κείμενά του ἀποτελεσε τὸ δυσκολότερο ἐγχείρημα τῆς ὅλης μας προσπάθειας. Στὴν ἀναζήτηση τῶν πηγῶν χρησιμοποίησαμε κάθε εἶδος βοήθημα, εἴτε σὲ ἠλεκτρονικὴ μορφή εἴτε σὲ ἔντυπη. Ἀπὸ τὰ ὁμοειδῆ ἢ συγγενῆ χωρία μετὰ τῶν Πατέρων ἢ τῶν συνοδικῶν κειμένων ἐπιλέξαμε αὐτὰ ποὺ προσέγγιζαν τὸ κείμενο τοῦ Φιλοθέου ὄχι μόνον ἐννοιολογικὰ ἀλλὰ καὶ λεκτικὰ.

27. Καρμίρη, *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα*, σ. 378.

28. Βλ. χαρακτηριστικὰ τὴν ἀπόψη τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ, Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζόντων 2,1,5, ἐκδ. Π. Χρήστου, τόμ. 1, σ. 469· Πρβλ. Ν. Ματσούκα, «Ἡ διπλὴ θεολογικὴ μεθοδολογία τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ», *Πρακτικὰ Θεολογικοῦ Συνεδρίου εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης τοῦ Πιλάμᾶ*, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 93· Δ. Λιάλιου, «Ὁ Ἀγιορειτικὸς Τόμος ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζόντων», *Κληρονομία* 28 (1996), σ. 36, 40 ἐ., 44 ἐ.

νῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς». Ἡ ἐμπειρία τῆς ἄκτιστης καὶ ἀγιαστικῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ μαρτυρεῖται, κατὰ τὸν Φιλόθεο στὴ λειτουργικῆ καὶ λατρευτικῆ ζωῆ τῆς Ἐκκλησίας καὶ συνεπῶς ἀποτελεῖ τὸ χῶρο ἀπ' ὅπου ἀντλεῖ τὰ βασικότερα ἐπιχειρήματά του.

Μέσα στὴν Ὁμολογία τοῦ Φιλοθέου ἐπισημαίνεται ἡ ἐνότητα τῆς ἀποκάλυψης τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμο μὲ τὴν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας πού τὴν ὑπομνηματίζει, ἀπὸ τὴν ἐκ τοῦ μηδενὸς δημιουργία μέχρι τὰ ἔσχατα, ἀπὸ τοὺς πρωτοπλάστους καὶ τοὺς δικαίους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μέχρι τοὺς θεόπτες καὶ ἁγίους τῆς ἐν Χριστῷ καινῆς πραγματικότητος, μὲ βασικὸ σκοπὸ τὴν περιφρούρηση τῆς σωτηριολογικῆς σχέσης τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεό. Τριαδολογία, Χριστολογία, Κοσμολογία, Σωτηριολογία εἶναι ἄμεσα συνδεδεμένες μὲ τὴν ἀποκαλυπτικὴ ἐμπειρία τῆς χάριτος. Ἡ διατύπωση τῆς πίστεως περὶ Θεοῦ, περὶ κόσμου, περὶ ἀνθρώπου, περὶ ἐσχάτων καὶ περὶ μυστηρίων ἐστιάζεται στὴν κατοχύρωση τῆς μετοχῆς τοῦ κτιστοῦ στὸ ἄκτιστο²⁹. Ὅπως εὐκόλα διαπιστώνει κανεὶς σὲ κάθε μέρος τῆς Ὁμολογίας, τὰ φιλοσοφικὰ καὶ θεολογικὰ κατηγορήματα ἐξυπηρετοῦν μόνον τὴν ἔκφραση τῆς ἐμπειρίας τῆς Ἐκκλησίας, ἐμπειρία τῆς συνεκτικῆς, προνοητικῆς καὶ θεωτικῆς ἐνέργειας τῆς Τριάδος στὸν κόσμο, κατὰ τὸν λόγο τῆς δημιουργίας καὶ τῆς πορείας τῶν κτιστῶν ὄντων.

Ἡ μέθεξις τοῦ κτιστοῦ στὸ ἄκτιστο ἔχει ὡς προϋπόθεση τὴν κίνηση τοῦ ἀκτίστου πρὸς τὸ κτιστό, τῆς Θεότητος πρὸς τὸν θεούμενο. Συνέχεια αὐτῆς τῆς κινήσεως εἶναι ἡ καινὴ πραγματικότητα πού ἐγκαινίασε ὁ Χριστὸς μὲ τὴν ἐνανθρώπηση, τὴ σταύρωση καὶ τὴν ἀνάστασή του. Τὰ σύμβολα αὐτῆς τῆς κίνησης τῆς Θεότητος πρὸς τὸν κόσμον ἀναγνωρίζονται ὡς φυσικὰ σύμβολα καὶ ὁρατὰ σημεῖα τῆς ἄκτιστης ἐνέργειάς του. Τὸ φῶς τῆς Μεταμορφώσεως³⁰, ἡ ὑπερφῶς διδομένη τοῖς ἁγίοις ἔλλαμψις³¹, οἱ εἰκόνες³², τὰ λείψανα τῶν ἁγίων³³, τὸ ξύλο τοῦ σταυροῦ³⁴, τὸ ὕδωρ καὶ τὸ ἔλαιον τοῦ βαπτίσματος³⁵, ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος τῆς Θείας Εὐχαριστίας³⁶ δὲν εἶναι τυπικὰ σύμβολα, πού μέσω συλλογιστικῶν ἀναγωγῶν θεραπεύουν νοητικὰ καὶ θρησκευ-

29. Αὐτὸ φαίνεται καθαρὰ στὰ σημεῖα πού ὁ Φιλόθεος ἀναφέρει τίς σωτηριολογικὰς συνέπειες τῶν δοξασιῶν τῶν μεγάλων αἰρετικῶν, τοῦ Ἀρείου, τοῦ Σαβελλίου, τοῦ Ἀπολιναρίου, τοῦ Νεστορίου, τοῦ Εὐτυχοῦς, τοῦ Διοσκόρου καὶ τοῦ Σεβήρου.

30. Ὁμολογία στ. 170-182.

31. Ὁμολογία στ. 178-179.

32. Ὁμολογία στ. 222-230.

33. Ὁμολογία στ. 259-284.

34. Ὁμολογία στ. 231-258.

35. Ὁμολογία στ. 404-430.

36. Ὁμολογία στ. 285-325.

τικές ανάγκες, αλλά σημεία και σύμβολα τῆς παρουσίας τῆς θείας χάριτος πρὸς ἁγιασμό και θεραπεία τοῦ κόσμου. Οἱ εἰκόνες, τὰ σώματα τῶν ἁγίων, τὰ ὕλικά στοιχεῖα τῶν μυστηρίων ἀποτελοῦν σημεία κοινοποιήσεως και μεταχῆς τῆς χάριτος, γι' αὐτὸ και καθίστανται τὰ ὁρατὰ σημεία τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ³⁷.

Ὁ Φιλόθεος, ἀκολουθώντας τὸν δρόμο τῶν Πατέρων, δὲν ἐπιμένει στὴν λογικὴ ἐπιβεβαίωση τῶν ὄρων τῆς πίστεως, καθὼς ὁμολογεῖ αὐτὸ πού ἐμπειρικὰ και πραγματικὰ βιώνει στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἀπόδειξη προφητικῆς και ἀποστολικῆς. Προϋπόθεση τῆς ἐμπειρίας αὐτῆς εἶναι ἡ ἀληθινὴ πίστη και ὄχι τὸ ἀντίστροφο. Ἡ ἴδια ἡ δημιουργικὴ ἄκτιστη ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ εἶναι αὐτὴ πού μεταβάλλει τὸν κόσμο, αὐτὴ πού τελειοποιεῖ και ἁγιάζει τὰ ὄντα, αὐτὴ πού τὰ καλεῖ χάριτι στὴν ὑπέρβαση τῆς κτιστότητάς τους.

Τὰ ἄρθρα τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως Νικαίας - Κωνσταντινουπόλεως, ἀποτελοῦν τὸν βασικὸ τ.υ.ρήνα, βάζει τοῦ ὁποῖου ἐπιχειρεῖται ἡ περαιτέρω ἀνάλυση, ἐνῶ οὐσιαστικὲς παρενθετικὲς ἐπεξηγήσεις βασιζόνται στὰ κείμενα τῶν μετέπειτα Οἰκουμενικῶν Συνόδων, τόσο τῶν Ὁρων τους ὅσο και τῶν πρακτικῶν τους³⁸.

Ὁ σωτηριολογικὸς χαρακτῆρας τῆς διακρίσεως μεταξύ ἄκτιστης οὐσίας και ἄκτιστης ἐνέργειας τῶν ἡσυχαστῶν Πατέρων ἀνάγεται στὴ βασικὴ προβληματικὴ και ἐπιχειρηματολογία τοῦ Ὁρου και τῶν συνοδικῶν κειμένων τῆς ἕκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὅπως αὐτὸ φαίνεται ὄχι μόνον ἀπὸ τὴ διάρθρωση και τὸ περιεχόμενο τῆς Ὁμολογίας τοῦ Φιλοθέου, ἀλλὰ και ἀπὸ τὰ πρακτικὰ τῆς συνόδου τοῦ 1351, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν και τὴν ἐπίσημη συν-οδικὴ ἔκφραση τῆς Ἐκκλησίας πού ἀκολουθεῖ ὁ Φιλόθεος³⁹. Οἱ προεκτά-

37. Ὁμολογία στ. 181-182.

38. Τὸ ζήτημα τῆς χρησιμοποίησης τῶν πρακτικῶν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων μὲ τις ἴδιες προϋποθέσεις πού χρησιμοποιοῦνταν οἱ Ὁροι και οἱ Κανόνες τῶν Συνόδων τέθηκε στὴ σύνοδο τοῦ 1351. Ἐκεῖ δικαιώθηκε ἡ ἐπιλογή τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ και τῶν ἡσυχαστῶν Πατέρων νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ Πρακτικὰ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων κατὰ τὴν δογματικὴ διατύπωση τῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας. Πρβλ. Καρμίρη, *Δογματικά και συμβολικά μνημεῖα*, σ. 381.

Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι ἀπουσιάζουν ἀπὸ τὴν Ὁμολογία ὄλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα πού ἀφοροῦν τὰ προβλήματα πού ἀπασχόλησαν τὴν Ἐκκλησία μετὰ τὸν 11ο αἰ. και εἰδικὰ τὰ θέματα πού ἔχουν ἀμεση σχέση μὲ τις καινοφανεῖς διδασίαις τῶν Λατίνων, ὅπως π.χ. περὶ ἐμπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, περὶ ἀγγέλων και περὶ καθαρτηρίου πυρός. Τὸ γεγονός ἐνισχύει τὴν ἀποψη ὅτι ἡ Ὁμολογία εἶναι ἀποκλειστικὰ στενὰ συνδεδεμένη μὲ τὰ γεγονότα τοῦ 1351 και ὅτι ἦταν ἓνα αὐστηρὰ προσωπικὸ κείμενο μὲ ποιμαντικὸ και κηρυγματικὸ χαρακτῆρα.

39. Τόμος τοῦ 1351, Καρμίρη, *Δογματικά και συμβολικά μνημεῖα*, σ. 381, 382. Ἁθ. Γεφύτις, «Ὁ Ὄν (Γιαχβέ) ὡς ζῶν και ἀληθινὸς Θεός, ὅπως περὶ αὐτοῦ μαρτυρεῖ ὁ ἅγιος

σεις τῆς διασάφησης τοῦ δόγματος, πού ἐπεχείρησαν ἡ Δ' καὶ ΣΤ' Οἰκουμενικὲς Σύνοδοι καὶ θεμελίωσε ἡ Ζ', ἀποτελοῦν τὴν ἀφετηρία τῆς θεολογικῆς σκέψης τοῦ Φιλοθέου, καθὼς βάσει αὐτῶν περιφρουρεῖται ἡ μέθεξις τοῦ κτιστοῦ στὸ ἄκτιστο καὶ ἡ ἀποκαλυπτικὴ καὶ θεωτικὴ δράση τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμος, πού πρεσβεύουν ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς καὶ ὁ «θερμὸς θιασώτης» του, κατὰ τὸν Γρηγορᾶ, Φιλόθεος Κόκκινος.

Ἐντὸς τῶν πλαισίων αὐτῶν τὸ Σύμβολο τῆς πίστεως ἀναλύεται μὲ βάση τὴν ἀποδεικτικὴν μέθοδο, ὅπου ἀποκάλυψη καὶ ἐρμηνεία συνιστοῦν τὸ ἐρμηνευτικὸ σχῆμα τῆς σχέσης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, τῆς προσφορᾶς τῆς χάριτος καὶ τῆς ἀποδοχῆς τῆς. Σὲ ὅλη τὴν Ὁμολογία ὁ ἀνθρώπινος λόγος, ὡς κατεξοχὴν γνωστικὴ καὶ περιγραφικὴ λειτουργία, παραμένει στὸ περιθώριο, καθὼς ὁ Φιλόθεος ἀποποιεῖται τὴν ἀπολυτότητα τῆς λογικῆς ἀπόφανσης καὶ ἀφήνεται στὸν φωτισμὸ τῆς χάριτος πού διαχέει τὰ πάντα. Ἔτσι ἡ ὁποιαδήποτε ἀδυναμία λογικῆς ἐρμηνείας καὶ ἀνάλυσης τοῦ τρόπου μεταβολῆς τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου τῆς Θείας Εὐχαριστίας σὲ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ δὲν ἐμποδίζει τὸν Φιλόθεο νὰ ἀποδεχθεῖ τὴν πραγματικότητα πού βιώνει καὶ τὴν ἐνεργὸν παρέμβαση τοῦ Πνεύματος, πού ἐνεργεῖ τὰ παράδοξα ἀπὸ τὴν δημιουργία μέχρι τὰ ἔσχατα. Γιὰ τὸν ἴδιο ἀρκεῖ ἡ πιστότητα στὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν ἴδιο ἀνερμήνευτο τρόπο συνεργεῖ τὸ Πνεῦματος δημιουργεῖ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος τὰ πάντα καὶ ἐνεργεῖ τὸ Πνεῦματος γίνεται ἄνθρωπος ἐνώνοντας στὴν ὑπόστασή του τὸ κτιστὸ μὲ τὸ ἄκτιστο⁴⁰.

Ἐντύπωση προκαλεῖ ἡ σαφήνεια μὲ τὴν ὁποία ὁ Φιλόθεος προσεγγίζει τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας ἢ μᾶλλον καλύτερα τὸ μυστήριον τῆς ἀποκαλύψεως, καθὼς γι' αὐτὸν μυστήριον εἶναι ἡ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμον καὶ ἡ μετοχὴ τοῦ κόσμου στὴν ἄκτιστη θεωτικὴ του ἐνέργεια⁴¹. Τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος, τὸ ἔλαιον τοῦ χρίσματος, τὸ ξύλον τοῦ Σταυροῦ, οἱ εἰκόνες τῶν ἁγίων καὶ τὰ λείψανά τους, ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος τῆς Θείας Εὐχαριστίας εἶναι τὰ ἴδια φορεῖς τῆς ἄκτιστης ἐνέργειας τοῦ Θεοῦ, πού μετασχηματίζει τὴν ζωὴ τῶν πιστευόντων καὶ τὴν εἰσάγει στὴν καινὴ ἐν Χριστῷ πραγματικότητα, κατὰ τὴν ἀναλογία τῆς πίστεως⁴².

Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», *Πρακτικὰ Θεολογικοῦ Συνεδρίου εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης τοῦ Παλαμᾶ, Θεσσαλονίκη 1986*, σ. 119 ἔ.

40. Ὁμολογία σσ. 285-312. Βλ. ἐπίσης Β. Ψευτογιᾶ, «Τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας στὴ θεολογία τοῦ ἁγίου Φιλοθέου Κοκκίνου πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως», ΠΘΣΦΚ, σ. 149-150.

41. Ὁμολογία σσ. 105-106, 130-135, 175-182, 347-349. Βλ. ἐπίσης Ψευτογιᾶ, «Τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας», σ. 144.

42. Ὁμολογία σσ. 426-430, 318-325.

Ὅπως στὸν ἁγ. Γρηγόριο Παλαμᾶ⁴³ καὶ στὸν ἁγ. Νικόλαο Καβάσιλα⁴⁴, ἔτσι καὶ στὸν Φιλόθεο ἀπουσιάζει ἡ σχολαστικὴ ἀπαρίθμηση τῶν μυστηρίων⁴⁵. Ἄντ' αὐτοῦ ὁ Φιλόθεος ἐπιμένει στὴν κεφαλαιώδη σημασία καὶ λειτουργία τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς Θείας Εὐχαριστίας⁴⁶, στὴν προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ προσεγγίσει κατὰ μετοχὴ τὴν ἀκτιστὴ πραγματικότητα. Τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ προσφέρεται χάριτι πρὸς σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου⁴⁷, «πρὸς ἁγιασμὸ τῆς φύσεως», ἐνῶ τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος, ἐνεργεῖα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀποκαθαίρει, ἀναγεννᾷ καὶ κτίζει τὸν ἐν Χριστῷ «καινὸν ἄνθρωπον», καθιστώντας τὸν ἕτοιμο νὰ δεχθεῖ μέσα του τὸ ἀκτιστο⁴⁸. Σ' αὐτὴ τὴν ἀποδοχὴ καλεῖται νὰ ἀπαντήσῃ καταφατικὰ ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν προαίρεσή του, τὴ μετάνοια καὶ τὴν πνευματικὴ προκοπή⁴⁹.

Κατακλείοντας, θὰ μπορούσαμε νὰ ἰσχυριστοῦμε ὅτι ὁ θεολογικὸς λόγος

43. Βλ. Γ. Μαντζαρίδη, *Παλαμικά*, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 181 ἔ. Γιὰ τὴ γενικότερη προβληματικὴ τὴν περίοδο αὐτὴ σχετικὰ μὲ τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας βλ. J. Meyendorff, «Le dogme eucharistique dans le controverse théologiques du XIVe siècle», *Γρηγόριος Παλαμᾶς MB'* (1959), σ. 93-100.

43. Βλ. Νικολάου Ματσούκα, «Ἡ διδασκαλία τοῦ Νικολάου Καβάσιλα γιὰ τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας», *Πρακτικὰ Θεολογικοῦ Συνεδρίου εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τοῦ Νικολάου Καβάσιλα τοῦ Χαμαετοῦ*, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 119-131.

45. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ὅλοι οἱ ἡσυχαστὲς πατέρες ἀκολουθοῦν τὸν Ἰωάννη Δαμασκηνό. Γιὰ τὰ μυστήρια καὶ τὴ διδασκαλία τοῦ Ἰωάννη Δαμασκηνοῦ περὶ αὐτῶν βλ. Αἰμ. Τσιροπανλῆ, «Ἡ περὶ Ἐκκλησίας καὶ Μυστηρίων διδασκαλία τοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ», *Θεολογία* 37 (1966), 50-58, 226-243· Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, «*Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως*, Κείμενο - Μετάφραση - Σχόλια Ν. Ματσούκα, Θεσσαλονίκη 1989, σ. 488· Ν. Ματσούκα, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία Β'*, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 464 ἔ. Πρωτ. Δημητρίου Βακάρου, «Ἡ περὶ μυστηρίων διδασκαλία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ», *Πρακτικὰ Κ' Θεολογικοῦ Συνεδρίου μὲ θέμα «Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός»*, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 53-70.

46. Σχετικὰ μὲ τὴν ἐν γένει διδασκαλία τοῦ Φιλοθέου γιὰ τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας, βλ. Ψευτογιᾶ, «Τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας», σ. 139-156. Στὴν Ὁμολογία τοῦ ὁ Φιλόθεος περιλαμβάνει ὀρισμένα στοιχεῖα ποῦ δὲν συναντῶνται σὲ ἄλλα ἐκδομένα ἔργα του, ὅπως π.χ. τὸ ἄρθρον τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου τῆς Θείας Εὐχαριστίας «μετὰ τὴν ἱερουργίαν» «ὑπὲρ λόγον καὶ φύσιν» (στ. 341-342, 349-355). Ἡ διαφορετικὴ δὲμως ἐκδοχὴ τοῦ σημείου αὐτοῦ, στὸν κώδικα τῆς Μαρκεσιανῆς Βιβλιοθήκης περιπλέκεται τὰ πράγματα καὶ δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ βγάλουμε ἀσφαλῆ συμπεράσματα.

47. Ὁμολογία στ. 311-325.

48. Ὁμολογία στ. 406-414.

49. Ὁμολογία στ. 318-325, 425-440. Ὁ Φιλόθεος στὴν ἐρμηνεία τῶν μυστηρίων καὶ στὴ διδασκαλία του περὶ χάριτος καὶ σωτηρίας, συμφωνεῖ μὲ ὅλους τοὺς ἡσυχαστὲς πατέρες τοῦ 14ου αἰ. καὶ μὲ τὸν Νικόλαο Καβάσιλα. Γιὰ τὸ συγκεκριμένο θέμα βλ. Δ. Τσελεγγίδη, *Χάρις καὶ Ἐλευθερία κατὰ τὴν πατερικὴ παράδοση τοῦ 14ου αἰ.*, Θεσσαλονίκη 1987· Π. Νέλλα, *Ἡ περὶ δικαιοσύνης διδασκαλία τοῦ Νικολάου Καβάσιλα*, Πειριαιεῖς 1975.

τοῦ Φιλοθέου εἶναι ὁ λόγος τῆς παραδόσεως, τῶν Πατέρων καὶ τῶν Ἀγίων τῆς Ἐκκλησίας⁵⁰. Βασικός του στόχος εἶναι ἡ περιφρούρηση τοῦ σωτηριολογικοῦ μηνύματος τῆς Ἐκκλησίας καὶ μέσον γιὰ τὴν ἐπίτευξή αὐτοῦ τοῦ ἐγχειρήματος ἡ ἴδια ἡ ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας.

50. Κατὰ τὴ μελέτη τῶν πηγῶν τοῦ Φιλοθέου διαπιστώσαμε, ὅπως φαίνεται καὶ στὸ θεολογικὸ ὑπόμνημα τῆς Ὁμολογίας, ὅτι ἐξέχουσα θέση ἀνάμεσά τους κατέχει τὸ ἔργο τοῦ Ἰωάννη Δαμασκηνοῦ. Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως.

Τὸ πόσο τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ Δαμασκηνοῦ ἔχει ἐπηρεάσει στὴ σύνταξη ὁμοειδῶν τοῦ Φιλοθέου κειμένων τοῦ 13ου καὶ 14ου αἰ. μένει νὰ διερευνηθεῖ. Πάντως ὁ καθηγητὴς Βασ. Ψευτογκᾶς βásiμα ἀπέδειξε τὴν ἐξάρτηση τοῦ Περὶ Τριάδος ἔργου ἢ τῆς Ὁμολογίας Πίστεως τοῦ Νικηφόρου Ἰταλοῦ ἀπὸ τὸ ὁμώνυμο καὶ ψευδεπίγραφο ἔργο, *Περὶ Τριάδος*: τὸ ἔργο αὐτὸ λανθασμένα ἀποδίδεται στὸν Κύριλλο Ἀλεξανδρείας, καθὼς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Ἰωάννη Δαμασκηνοῦ. Πρβλ. Βασ. Ψευτογκᾶ, «Νικηφόρου Ἰταλοῦ, Περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ Λόγου», *ΕΕΘΣΠΘ* 23 (1978), 213-231.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- A : Ω 120 Λαύρας (1370)
 Ang: Angelicus 66 (14ος αΙ.)
 B : 508 Μανάχου (14ος αΙ.)
 C : 582 Μαρκιανής Βιβλιοθήκης (14ος αΙ.)
 D : Λ 135 Λαύρας (15ος αΙ.)
 E : 257 Μόσχας (15ος αΙ.)
 K : K 128 Λαύρας (18ος αΙ.)

- ACO: Acta Conciliorum oecumenicorum, έκδ. E. Schwartz, Berlin - De Gruyter 1960-1965, tom. 1-3.
 'Αναστασίου Σιναίτη, 'Οδηγός: Anastasii Sinaitae Opera, *Viae Dux*, Corpus Christianorum, Series Graeca 8, Brepols 1981.
 M. 'Αθανασίου, Κατὰ Ἑλλήνων: Athanasius, *Contra gentes and de incarnatione*, έκδ. R. W. Thomson, Clarendon Press, Oxford 1971.
 M. Βασιλείου, Περὶ ἁγίου Πνεύματος: Basile de Césarée, *Sur le Saint Esprit*, έκδ. B. Pruche, SC 17 bis, Paris 1968.
 M. Βασιλείου, 'Απολογία περὶ ἀποχωρήσεως: Saint Basile, *Lettres*, vol. 1, έκδ. Y. Courtonne, Les Belles Lettres, Paris 1957.
 Β' Οἰκουμενική: P. Joannou, *Les canons des conciles oecuméniques (Ile-IXe s.)*. Fonti, Fascicolo IX, tome Ier, Iere partie, Roma 1962.
 Γ' Οἰκουμενική: *Concilium universale Ephesenum anno 431*, ACO 1,1,1-1,1,7.
 Δ' Οἰκουμενική: *Concilium universale Chalcedonense anno 451*, ACO 2,1,1-2,1,3.
 Σύνοδος 536: *Synodus Constantinopolitana et Hierosolymitana anno 536*, ACO 3.
 ΣΤ' Οἰκουμενική: J. D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, vol. 11.
 Ζ' Οἰκουμενική Σύνοδος: J. D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum...*, vol. 12-13.
 'Επιστολή τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου: 'Επιστολή τῆς ἁγίας μεγάλης καὶ οἰκουμενικῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου πρὸς τὴν 'Αλεξανδρεῶν ἀγιοτάτην ἐκκλησίαν, J. D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum...*, vol. 13.
 Σύνοδος 879: Σύνοδος ἐπὶ Φωτίου (879), J. D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum...*, vol. 17A-18A.
 Κανόνας Ε' Οἰκουμενικῆς Συνόδου: J. D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, vol. 9.
 Κυριώλου 'Αλεξανδρείας, 'Εξήγησις Ὑπομνηματικῆ εἰς τὸν προφήτην Ἀμώζ: *Sancti patris nostri Cyrilli archiepiscopi Alexandrini in xii prophetas*, έκδ. P. E. Pusey, Oxford 1868, vol. 1.

- [Κυρίλλου Ἱεροσολύμων], *Περὶ χορίσματος*: Cyrille de Jerusalem, *Catéchèses mystagogiques*, ἐκδ. A. Piedagnel, SC 126, Paris 1966.
- [Κυρίλλου Ἱεροσολύμων], *Περὶ βαπτίσματος*: Cyrille de Jerusalem, *Catéchèses mystagogiques ...*, SC 126, Paris 1966.
- Δαβὶδ Δισυπάτου, *Λόγος κατὰ Βαβλαάμ*: Δαβὶδ Δισυπάτου, *Λόγος κατὰ Βαβλαάμ καὶ Ἀκινδίνου πρὸς Νικόλαον Καβάσιλαν*, ἐκδ. Δ. Τσάμη, Θεσσαλονίκη 1976 [Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέται 10²].
- [Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου], *Περὶ θείων ὀνομάτων*: Corpus Dionysiacum I: Pseudo-Dionysius Areopagita. *De divinis nominibus*, ἐκδ. B. R. Suchla, De Gruyter-Berlin 1990 [Patristische Texte und Studien 33].
- [Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου], *Περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας*: Corpus Dionysiacum II: Pseudo-Dionysius Areopagita, *De coelesti hierarchia, de ecclesiastica hierarchia, de mystica theologia, epistulae*, ἐκδ. G. Heil, De Gruyter-Berlin 1991 [Patristische Texte und Studien 36].
- Doctrina Patrum: *Doctrina Patrum de Incarnatione Verbi*, ἐκδ. Fr. Diekamp, Münster 1981.
- Γρηγορίου Νύσσης, *Εἰς τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων*: Gregorii Nysseni opera, ἐκδ. E. Gebhardt, Brill-Leiden 1967, vol. 9.
- Γρηγορίου Νύσσης, *Κατὰ Εὐνομίον*: Gregorii Nysseni opera, ἐκδ. W. Jaeger, Brill-Leiden 1960, vol. 1.
- [Γρηγορίου Νύσσης], *Θεογνωσία*: [Γρηγορίου Νύσσης], *Ἐκ τῆς Βίβλου τῆς λεγομένης Θεογνωσία, ἀποσπάσματα ἐπὶ τῷ ἔργῳ τοῦ Εὐθυμίου Ζιγαβηνοῦ, Πανοπλία Δογματική*, PG 130, 27-30, 257-276, 311-318.
- Γρηγορίου Παλαμᾶ, *Ἐπὶ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων*: Γρηγορίου Παλαμᾶ, *Συγγράμματα*, τ. 1, Θεσσαλονίκη 1962.
- Γρηγορίου Παλαμᾶ, *Ὁμολογία*: Γρηγορίου Παλαμᾶ, *Συγγράμματα*, τ. 2, Θεσσαλονίκη 1966.
- Γρηγορίου Παλαμᾶ, *Περὶ ἐνώσεως καὶ διακρίσεως*: Γρηγορίου Παλαμᾶ, *Συγγράμματα*, τ. 2, Θεσσαλονίκη 1966.
- Γρηγορίου Παλαμᾶ, *Πρὸς Ἀθανάσιον Κυζίκου*: Γρηγορίου Παλαμᾶ, *Συγγράμματα*, τ. 2, Θεσσαλονίκη 1966.
- Γρηγορίου Παλαμᾶ, *Πρὸς Γαβριᾶν*: Γρηγορίου Παλαμᾶ, *Συγγράμματα*, τ. 2, Θεσσαλονίκη 1966.
- Γρηγορίου Παλαμᾶ, *Ἀντιρρητικός δ'*: Γρηγορίου Παλαμᾶ, *Συγγράμματα*, τ. 3, Θεσσαλονίκη 1970.
- Γρηγορίου Θεολόγου, *Περὶ ἁγίου Πνεύματος*: Gregor von Nazianz, *Die Fünf theologischen Reden*, ἐκδ. J. Bardel, Düsseldorf 1963.
- Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν*: Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Λόγος εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου καὶ σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*, *Die Schriften des Johannes von Damaskos*, ἐκδ. B. Kotter, Walter - De Gruyter 1988, t. V, [Patristische Texte und Studien 29].
- [Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ], *Βαβλαάμ καὶ Ἰωάσαφ*: St John Damascene, *Barlaam and Joasaph*, ἐκδ. G. R. Woodward and H. Mattingly, Harvard University Press 1914.
- Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβής*: Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβής τῆς ὁρθοδόξου πίστεως*, *Die Schriften des Johannes von Damaskos*, ἐκδ. B. Kotter, Walter - De Gruyter 1973, t. II [Patristische Texte und Studien 12].

- Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας*: Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἱερὰς εἰκόνας*, *Die Schriften des Johannes von Damaskos*, ἔκδ. B. Kotter, Walter - De Gruyter 1975, τ. III, [Patristische Texte und Studien 17].
- Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Διάλογος Χριστιανοῦ*: Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Διᾶλεξις Σαρακηνοῦ καὶ Χριστιανοῦ*, *Die Schriften des Johannes von Damaskos*, ἔκδ. B. Kotter, Walter - De Gruyter 1981, τ. IV [Patristische Texte und Studien 22].
- Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐγκώμιον εἰς τὴν ἁγίαν Βαρβάραν*: Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐγκώμιον εἰς τὴν ἁγίαν καὶ ἔνδοξον τοῦ Χριστοῦ μάρτυρα Βαρβάραν*, *Die Schriften des Johannes von Damaskos*, ἔκδ. B. Kotter, Walter - De Gruyter 1988, τ. V. [Patristische Texte und Studien 29].
- [Ἰππολύτου Ρώμης], *Εἰς τὰ ἅγια Θεοφάνεια*: *Hippolyt's kleinere exegetische und homiletische Schriften*, ἔκδ. H. Achelis, Leipzig 1897.
- Ἰουστινιανοῦ, *Λόγος κατὰ Ὠριγένους*: *Λόγος τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως Ἰουστινιανοῦ καταπεμφθεὶς πρὸς Μηνᾶν τὸν ἀγιώτατον καὶ μακαριώτατον ἀρχιεπίσκοπον τῆς εὐδαίμονος πόλεως καὶ πατριάρχου κατὰ Ὠριγένους τοῦ δυσσεβοῦς καὶ τῶν ἀνοσίων αὐτοῦ δογμάτων*, ACO t. 3.
- Καρμίρη: Ἰωάννη Καρμίρη, *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, Ἀθήναι 1960².
- Συνοδικὸν τῆς Ὁρθοδοξίας: J. Guillard, «Le synodikon de l'Orthodoxie», *Travaux et Memoires* 2 (1967).

ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΙΣΤΕΩΣ,
ΕΚΤΕΘΕΙΣΑ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ ΦΙΛΟΘΕΟΥ

«Πιστεύω εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων. Καὶ εἰς ἓνα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα. Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα καὶ ταφέντα. Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς. Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν. Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἀμήν».

Δέχομαι τὰς οἰκουμενικὰς ἁγίας ἐπτὰ συνόδους, ἔτι δὲ καὶ τὰς τοπικὰς, αἵτινες ἐπὶ βεβαιώσει τῆς ὀρθῆς τῶν χριστιανῶν πίστεως, θείῳ δὴλαδὴ συνηθροίσθησαν Πνεύματι. Τὰ μὲν δογματισθέντα καὶ κυρωθέντα παρ' ἐκείνων, ὅλη καὶ ψυχῇ καὶ γλώττῃ καὶ στέργων καὶ ἀσπαζόμενος, τὰ δὲ διαγραφέντα καὶ ἀποβληθέντα καὶ αὐτὸς ὁμοίως ἀποβαλ-

Titulus B om. Ang || Τοῦ ἁγιωτάτου καὶ σοφοτάτου πατριάρχου κυροῦ Φιλοθέου ὁμολογία τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ADK || Ὁμολογία τῆς ὀρθοδόξου πίστεως συντεθεισα παρὰ τοῦ αὐτοῦ C || Τοῦ αὐτοῦ ὁμολογία τῆς ὀρθοδόξου πίστεως E || 11 δεξιῶν codd.

1-17 Σύμβολο Νικαίας - Κωνσταντινουπόλεως || 18-20 Δέχομαι...Πνεύματι: Πρβλ. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Ὁμολογία, σ. 498³⁻⁴ καὶ 499³⁻⁴

λόμενος καὶ τῷ ἀναθέματι διδούς, ἅπερ ἐκεῖναι ἀνεθεμάτισαν, καὶ
 ἀπλῶς πάντα τὰ παρὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν λαληθέντα τε
 25 καὶ πραχθέντα ἢ μετὰ τοῦτο πραχθησόμενα, καθὰ φησιν ὁ τὴν ἁγίαν
 οἰκουμενικὴν ἐβδόμην ἐπικυρώσας τῶν Πατέρων ἱερὸς σύλλογος.

Οὗτος μὲν οὖν, ὡς ἐν βραχεῖ δεῖξαι, τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ὀρθῆς
 ἡμῶν δόξης ὁ κεφαλαιώδης καὶ συντετμημένος ὄρος καὶ λόγος, οὐδὲν
 ἐλλείπων τῆς εὐθείας καὶ τῆς ὀρθότητος, ἀλλὰ συνεπτυγμένως ἅπαντα
 30 περιέχων ὁμοῦ τὰ καθ' ἕκαστον. Ἄλλ' ἐπεὶ καὶ τῶν τὰ νόθα φρονούν-
 των πολλοὶ καὶ τοῖς ἀποστολικοῖς τε καὶ πατρικοῖς δόγμασιν ἀπειναν-
 τίας ἐστῶτων πάλαι τε καὶ νῦν ταύτην τὴν συντετμημένην ὁμολογίαν,
 ὑποκρινόμενοι ὠφθησαν, ταῦτα μὲν λέγοντες, ἀλλὰ δὲ κρύπτοντες καὶ
 φρονούντες ἐν τῇ ψυχῇ, ἅπερ ἐκόντες αὖθις ἢ καὶ ἄκοντες ἔδειξαν,
 35 ἀναγκαῖόν μοι κατεφάνη καὶ τοῖς κατὰ μέρος ἐπεξελεθεῖν ὡς οἴαν τε
 ἠπλωμένως, ἣν ἔχω περὶ Θεοῦ δόξαν ἐπ' ἐκκλησίας καὶ ὅπως περὶ τῆς
 ἀποστολικῆς καὶ πατρικῆς θεολογίας καὶ διδασκαλίας φρονῶ.

Ἐξέστι καὶ γὰρ μοι πάντως ὑπὲρ ἑμαυτοῦ καὶ τῆς ἐμῆς πίστεως
 40 καὶ ὀρθοδοξίας ποιουμένῳ τὸν λόγον, ὧν οὐδὲν οἶδα χριστιανοῖς τιμιώ-
 τερόν τε καὶ ὑψηλότερον, ὅπως ἂν δυναίμην διαθέσθαι τὸν λόγον τῶν
 κανόνων ἐντὸς καὶ τῶν ὄρων τοῦ Πνεύματος.

Πιστεύω τοιγαροῦν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, τὸν
 ἕνα τρισυπόστατον Θεόν, τὸν αὐτὸν ἕνα καὶ τρία, τὸ καινὸν καὶ ὑπερ-
 45 φυέστατον, ἕνα μὲν τῇ οὐσίᾳ, τῇ δυνάμει, τῇ θελήσει, τῇ ἐνεργείᾳ, τῇ
 ἐξουσίᾳ, τῇ θεότητι καὶ ἀπλῶς πᾶσι τοῖς φυσικοῖς ἰδιώμασι. Μία γὰρ
 καὶ ἡ αὐτὴ τῶν τριῶν ἡ φύσις· μία ἀλλ' οὐχ ὁμοία· τρία δὲ ταῖς ὑπα-

23 ἀνεθεμάτισαν: ἀναθεμάτισαν K || 24 τε om. K || 30 νόθα: ὀρθά Ang || 34 καὶ
 φρονούντες om. Ang || 40 καὶ post add. τῆς K ὧν: ὧν K || 41 τε om. K || 47 ὁμοία:
 ὁμία AD

24-26 πάντα...σύλλογος: Πρβλ. Συνοδικὸν τῆς Ὀρθοδοξίας, σ. 53¹¹⁷⁻¹¹⁸. Ἐπιστο-
 λὴ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, τ. 13, 816· Σύνοδος 879, Πράξις ζ', στ. 516 || 27-30 τῆς
 εὐσεβείας...ἐκαστον: Πρβλ. Ὁρος Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ACO 2,1,2, σ. 128¹⁵⁻¹⁶.
 Ὁρος ΣΤ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, Καρμύρης, σ. 222 || 30-34 Ἄλλ' ἐπεὶ...ψυχῇ: Πρβλ.
 Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Ἐξηγήσεις Ὑπομνηματικῆ εἰς τὸν προρῆτην Ἀμώσ, σ. 649-
 650· Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, Κανῶν 6, σ. 51· Ὁρος Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ACO
 2,1,2, σ. 128· Ὁρος ΣΤ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, Καρμύρης σ. 222 || 45-46 ἕνα...Θεό-
 τητι: Πρβλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐκδοσις ἀκριβής, 8²⁴⁴⁻²⁴⁵ || 47-48 τρία...προσώποις:
 Πρβλ. Γρηγορίου Θεολόγου, Συνακτῆριος εἰς τὴν τῶν ἁγίων ἐπισκόπων παρουσίαν, PG 35,
 477A || 46-59 Μία γὰρ...διαίρεσιν: Πρβλ. [Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας], Περὶ τῆς Ἀγίας
 Τριάδος, PG 77, 1141D-1144B

στάσεσιν ἢ προσώποις, καὶ τοῖς ὑποστατικοῖς μόνοις ἰδιώμασι. Πατὴρ
γὰρ καὶ Υἱὸς καὶ Πνεῦμα ἅγιον τὰ παρ' ἡμῶν προσκυνούμενα, Θεὸς
50 τέλειος ἕκαστον τῶν τριῶν καθ' ἑαυτὸ θεωρούμενον. Εἰς τὰ τρία Θεὸς
σὺν ἀλλήλοις νοούμενα, τὸ μὲν διὰ τὸ τῶν ὑποστάσεων τέλειον, ἵνα μὴ
σύνθετός τις ἐξ ἀτελῶν νομισθεῖη Θεὸς καὶ ὀνόματα ψιλὰ μόνον ἢ Τριάς
εἶη πραγμάτων ἔρημα, κατὰ τὴν τοῦ Σαβελλίου σύγχυσιν, τὸ δὲ διὰ
55 καὶ διὰ τὴν εἰς ἀλλήλας τῶν ὑποστάσεων περιχώρησιν καὶ τὸ ὑπὲρ
νοῦν ἠνωμένον καὶ ἀνεκφοίτητον· ἔτι τε καὶ τὸ εἰς μίαν ἀρχὴν τὸν Πα-
τέρα τὰ ἐξ αὐτοῦ ἀναφέρεσθαι, ἵνα μὴ τρεῖς νομισθεῖεν οὐσίαι ἀλλή-
λαις ἀνόμοιοί τε καὶ διαφέρουσαι, κατὰ τὴν πονηρὰν Ἀρείου διαίρεσιν.

Μίαν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν καὶ πηγὴν θεότητος δοξάζω, κατὰ τοὺς θεο-
60 λόγους, τὸν ἀναρχον Πατέρα, καθάπερ ἐξ ἡλίου τινὸς ἑαυτοῦ φῶς καὶ ἀπαύ-
γασμα, ἡλίου δὲ μᾶλλον εἰπεῖν ἄλλους, τὸν Υἱὸν ἀνατέλλοντα καὶ τὸ
Πνεῦμα μὴ χρόνου, μὴ τόπου, μὴ ἐννοίας, μὴ τινος τῶν ἀπάντων μηδ' ὀ-
πωσοῦν μεσιτεύοντος. Ἀμήχανον γὰρ προϋπάρχειν ἢ συνυπάρχειν τι τῶν
κτισμάτων τῷ Δημιουργῷ τῶν κτισμάτων, ἀλλ' ἅμα Πατὴρ, ἅμα Υἱὸς
65 καὶ Πνεῦμα ἅγιον· ὁ μὲν γεννητῶς ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ ἐκπορευτῶς
ἐκ τοῦ Πατρὸς, καθ' ἕτερον τρόπον ὑπάρξεως, ἀρρῆυστως, ἀπαθῶς,
ἀφράστως, ἀκαταλήπτως, ἀνενοήτως ἀμφότερα. Ὡσπερ γὰρ τὸ εἶναι
τοῦ Πατρὸς οὐδὲ ὅπως τις γεννητὴ φύσις ἐνενόησεν ἢ ἐνοήσῃ ποτέ, οὕτω
καὶ τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ γέννησιν ἅμα δὲ καὶ τὴν τοῦ Πνεύμα-
70 τος ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς ἐκπόρευσιν οὐδεὶς οὐδαμῶς ἐνοήσῃ ποτέ.
Γνωστά γὰρ ταῦτα καὶ καταληπτὰ μόνῃ τῇ ἀκτίστῳ καὶ μακαρίᾳ φύσει

50 Εἰς: Θεὸς K || 54 τε om. Ang || 63-64 ἢ συνυπάρχειν τι in marg. Ang || 63
γεννητὴ: γεννητὴ ABDEK Ang supra ἐνενόησεν ἢ ἐνοήσῃ add. ἠρμήνευσεν ἢ ἐρμη-
νεύσει B || 70 Πατὴρ: Πνεύματος Ang

49-51 Θεὸς...νοούμενα: Πρβλ. Γρηγορίου Θεολόγου, *Εἰρημικός γ'*, PG 35, 1164A·
Τοῦ ἰδίου, *Εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα*, PG 36, 417B || 51-52 ἴνα... Θεός: Πρβλ. Ἰωάννου
Δαμασκηνοῦ, **Εκδοσις ἀκριβής*, 8²⁰⁴⁻²⁰⁵ || 52 ὀνόματα ψιλὰ: Πρβλ. Γρηγορίου Θεολόγου,
Περὶ δόγματος, PG 35, 1072B || 53-54 τὸ δὲ...δυνάμεις: Πρβλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ,
**Εκδοσις ἀκριβής*, 8²¹⁷⁻²²⁰ || 55-56 διὰ τὴν...ἀνεκφοίτητον: Πρβλ. [Κυρίλλου Ἀλεξανδρεί-
ας], *Περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος*, PG 77, 1164BC· Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, **Εκδοσις ἀκριβής*,
14¹¹⁻¹⁴ || 56-58 ἔτι τε...διαφέρουσαι: Πρβλ. Γρηγορίου Θεολόγου, *Περὶ δόγματος*, PG
35, 1072-1073A || 60-61 καθάπερ...ἄλλους: Πρβλ. Γρηγορίου Νύσσης, *Κατὰ Ἐνόμιον*
Βιβλίον I, 533· [Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας], *Περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος*, PG 77, 1144C ||
65-67 τρόπον...ἀνενοήτως: Πρβλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, **Εκδοσις ἀκριβής*, 8⁹⁸ || 67-70
Ὡσπερ...ποτέ: Πρβλ. Γρηγορίου Θεολόγου, *Περὶ ἁγίου Πνεύματος*, SC 250, 8¹⁴⁻²⁰· Τοῦ
ἰδίου, *Περὶ δόγματος*, PG 35, 1077C

τῆς θεότητος, μόνης ἑαυτὴν αὐτῆς ἐρευνώσης τῆς ἁγίας Τριάδος καὶ τῆ ἑαυτῆς ἐναγαλλομένης θεωρία, τὴν δὲ κτιστὴν πᾶσαν φύσιν κάτω που τιθείσης, τὴν ἐγκόσμιόν τε καὶ ὑπερκόσμιον.

75 Ταύτην ὁμολογῶ Θεὸν ἕνα, μίαν ἀρχὴν πάντων ἀναρχον, ἀκτιστον, ἀθάνατον, ἀπειρον, ἀπερίγραπτον, ἀπειροδύναμον, ἀπλοῦν, ἀσώματον, ἀτρέπτον, ἀπαθῆ, ἀόριστον, πηγὴν ἀγαθότητος καὶ δικαιοσύνης καὶ σοφίας. Ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων, συνοχέα τε καὶ φρουρὸν καὶ προνοητὴν, τοῦ Πατρὸς ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ
80 εἶναι πάντα παραγαγόντος διὰ τοῦ Υἱοῦ συνεργία τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐχ ὡς δι' ὀργάνων ἢ δι' ὑπηρετῶν τινων—ἀπέστω τὸ δοῦλον ἐξίσου καὶ ἀνελεύθερον φρόνημα Ἀρείου τε καὶ Μακεδονίου, τῇ κτίσει συναριθμούντων τὸν κτίσαντα καὶ ἀποσπώντων καθὼς τὸν Υἱὸν καὶ τὸ
85 Πνεῦμα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας καὶ τῆς θεότητος—ἀλλ' ὡς δι' ὁμοτίμων καὶ ὁμοδυνάμων καὶ ἴσων, ὁμοβούλων τε καὶ ὁμοουσίων. Πάντα γὰρ ὅσα ὁ Πατὴρ, κατὰ τὸν εἰπόντα θεολόγον, ταῦτα καὶ ὁ Υἱός, πλὴν ἀγεννησίας· πάντα ὅσα ὁ Υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμα, πλὴν γενήσεως, ἵνα μὴ πολλὰ λέγωμεν.

Πιστεύω τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Υἱόν, τὸν Λόγον καὶ
90 Θεόν, τὸν ἕνα τῆς ὁμοουσίου ταύτης Τριάδος ἐπὶ τέλει τῶν αἰώνων κατὰ τὰς γραφὰς σάρκα λαβόντα διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, Πατρὸς εὐδοκία καὶ συνεργία τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐπὶ γῆς ὀφθῆναι καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφῆναι. Θεὸν τέλειον καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν καὶ ἀνθρωπον τέλειον, τὸν αὐτὸν ἕνα Χριστὸν κατὰ
95 τὴν ὑπόστασιν, διπλοῦν κατὰ τὰς φύσεις, τὸν αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ πάντα ἔχοντα ὅσα ὁ Πατὴρ καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὡς ὁμοουσίον ἐκείνοις·

78 καὶ ἀοράτων om. K || 81 τινων: τινῶν ADK Ang.

75-78 Θεόν...σοφίας: Πρβλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, **Εκδοσις ἀκριβής*, 81⁶ || 78-79 συνοχέα...προνοητὴν: Πρβλ. [Γρηγορίου Νύσσης], *Θεογνωσία*, PG 130, 313D || 79-80 Πατρὸς...παραγαγόντος: Θεία Λειτουργία Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εὐχὴ ἀναφορᾶς*· Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, **Εκδοσις ἀκριβής*, 87⁷⁻⁷⁸ || 81 οὐχ ὡς...τινων: Πρβλ. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, **Ομιλίαι ἐορταστικάι*, Θ', PG 77, 601A· Τοῦ Ἰδίου, *Βίβλος τῶν Θεσφαρῶν*, PG 75, 53· [Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας], *Περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος*, PG 77, 1137D, 1164D || 82-83 τῇ κτίσει...τὸν κτίσαντα: Πρβλ. Ζ' Οἰκουμένη Σύνοδος, τ. 13, 225. || 86-87 ὁμοουσίον...γενήσεως: Πρβλ. Γρηγορίου Θεολόγου, *Εἰς τὴν Πεντηκοστὴν*, Ὁμ. 41, PG 36, 441C || 92-93 ἐπὶ...συναναστραφῆναι: Πρβλ. [Μ. Ἀθανασίου], *Διάλογος ἐν τῇ κατὰ Νικαίαν συνόδῳ πρὸς Ἀρείον*, PG 28, 464A· Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς τὸν Ἡσαΐαν*, SC 304, 7, 629²⁹⁻³⁰ || 94-95 τὸν αὐτὸν...φύσεις: Πρβλ. Μ. Ἀθανασίου, *Κατὰ Οὐαλεντίνου*, PG 26, 1224· Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Διάλογος χριστιανοῦ*, 88² || 96-98 πάντα...ἡμῖν: Πρβλ.: Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, **Εκδοσις ἀκριβής*, 47⁹²⁻⁹⁴

τὸν αὐτὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, πάντα ἔχοντα τὰ τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς ὁμοούσιον τῇ μητρὶ καὶ ἡμῖν, δίχα μόνῃς τῆς ἁμαρτίας, ὡς παρὰ φύσιν οὔσης. Τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς Χριστοῦ τὰ τε θαύματα καὶ τὰ πάθη, ὁ σταυρός τε καὶ ὁ θάνατος καὶ ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις· τὰ μὲν ὡς Θεοῦ, τὰ δὲ ὡς ἀνθρώπου κατὰ ἀλήθειαν.

Ἐρρέτω Νεστόριος, Εὐτυχῆς τε καὶ Διόσκορος, Σεβηρός τε καὶ ἡ τούτων ἐξάριστος συμμορία, ὁ μὲν Υἱῶν εἰσάγων δυάδα, κἀντεῦθεν καὶ τὴν πρόσληψιν καὶ τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν θέωσιν ὁμοῦ τῆς ἡμετέρας ἀρνούμενος φύσεως κενόν τε καὶ ἄπρακτον ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ τὸ φρικτὸν τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας ἀποδεικνύς μυστήριον· οἱ δέ, σύγχυσις ποιοῦντες τὴν τῶν φύσεων ἔνωσιν οὐχ ὑποστατικὴν ἔνωσιν, ἀλλὰ φυσικὴν κρᾶσιν καὶ φύσιν αὐτὴν δογματίζοντες, ὡς μηδέτερον τούτων κατ' αὐτοὺς εἶναι κυρίως τὸν Χριστόν, μήτε Θεόν, μήτε ἀνθρώπον, ἀλλ' ἑτέραν τινὰ φύσιν, μίαν ἐξ ἀμφοτέρων συντεθεῖσαν, τερατώδη καὶ ἐκφυλον, μᾶλλον δὲ ταῖς ἀληθείαις οὐδεμίαν ἐκατέρων ὑπ' ἀλλήλων συγχεομένων τε καὶ ἀναιρουμένων κατὰ τὸν ἐκείνων λῆρον. Ἄλλ' ἐγὼ τὸν Χριστὸν δύο φύσεις ὁμολογῶν τελείας, ἠνωμένας ἀσυγχύτως καὶ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐν δυοῖς τελείαις ταῖς φύσεσι, θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι, τέλειον Θεὸν ἐν ἑαυτῷ τέλειον ἀναλαμβάνοντα τὸν ἀνθρώπον, ἐψυχωμένην φημί σάρκα, ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ, οὐκ ἄψυχον, οὐδὲ ἄνου κατὰ τὸν λῆρον Ἀπολιναρίου. Καὶ ὑπόστασις αὐτῷ χρηματίσαντα πιστεύω διὰ τὴν κοινὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν καὶ ἀνάπλασιν, ἐν τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει σταυρὸν ὑπομεῖναι καὶ θάνατον, ἠνωμένης μὲν οὔσης ταύτῃ καὶ ἀχωρίστου κἀν τῷ πάθει καὶ τῷ θανάτῳ τῆς θεότητος, ἀπαθοῦς δὲ καὶ ἀτρέπτου κατὰ φύσιν μενού-

102 Ἐρρέτω: Αἰρέτω K Εὐτυχῆς τε: Εὐτυχῆς τὲ ADK || 103 φύσιν: φύσιν B μηδέτερον: μηδ' ἕτερον ADEK || 114 καὶ (ante τὸν) om. ADK || 116 ἐψυχωμένην: ἐμψυχωμένην K Ang || 119 ἀνθρωπεία: ἀνθρωπίνῃ C Ang || 120 κἀν: κ' ἐν ADK || 121 δὲ om. K

98 δίχα...ἁμαρτίας: Πρβλ. Ἐβρ. 4, 15 || 99 Τοῦ ...πάθη: Πρβλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐκδοσις ἀκριβῆς, 47⁸⁴. "Ὄρος ΣΤ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, Καρμίρης, σ. 224 || 103 ὁ μὲν...δυάδα: Πρβλ. Ἐπιστολὴ Ἰουστικίνου, ACO 3, 12²⁵⁻²⁶ || 103-112 οἱ δὲ...λῆρον: Πρβλ. Ἐπιστολὴ Κυρίλλου πρὸς Ἰωάννην, ACO 1, 1, 4, 19¹⁻². Δ' Οἰκουμενικῆ, ACO 2, 1, 2, 128²¹⁻²³. || 113-115 Χριστὸν...Θεόν: Πρβλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐκδοσις ἀκριβῆς, 47¹⁹⁻²¹ || 115-116 ἐν ἑαυτῷ...ἀνθρώπου: Πρβλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐκδοσις ἀκριβῆς, 50³¹⁻³⁸ || 116-117 ἐψυχωμένην...νοερᾷ: Πρβλ. Δ' Οἰκουμενικῆ, ACO 2, 1, 1, 105¹⁴. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐκδοσις ἀκριβῆς, 51¹¹⁻¹⁵ || 121-122 ἀπαθοῦς...μενούσης: Πρβλ. Γ' Οἰκουμενικῆ, ACO 1, 1, 3, 79²³ καὶ ACO 1, 1, 7, 54¹⁷⁻²⁰

σης καὶ τὴν μὲν οἰκειάν ἐνδεικνυμένης ἰσχὺν καὶ ἐνέργειαν διὰ τοῦ πά-
 θους τῶν μεγάλων στοιχείων καὶ τοῦ κατ' ἐξουσίαν αὐτὸν ἀποδοῦναι
 τὴν ἀνθρωπίνην ἑαυτοῦ ψυχὴν, ὀπηνίκα ἐβούλετο· ἔτι τε τῷ τοῦ πανα-
 125 γίου ἐκείνου σώματος ἀδιαλύτῳ καὶ τῇ ἐκ νεκρῶν ἐγέρσει αὐτοῦ τε καὶ
 τῶν συναναστάντων αὐτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις δηλαδὴ θεοπρεπέσι καὶ ὑψη-
 λοῖς, παραχωρούσης δ' ὅμως τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει, λόγοις ἀρρήτου φι-
 λανθρωπίας, πάσχειν τὰ ἑαυτῆς, ὅσα τῶν παθῶν φημι καὶ τῆς ἀδοξίας
 καὶ τοῦ θανάτου, ὅπως ἡμῖν τὴν ἀπάθειαν καὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν ζωὴν,
 130 ὅπερ ἔφην, χαρίσαιτο. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ Θεοτόκον ἀληθῶς καὶ κυρίως
 ὁμολογῶ τὴν ἀρρήτως καὶ ὑπὲρ νοῦν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ σαρκωθέντα
 γεννήσασαν οὐκ ἐξ ἀνδρός, οὐ φύσεως νόμοις, ἀλλ' ὑπὲρ φύσιν καὶ λό-
 γον τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ μυστηρίου προκαθαρ-
 θεῖσαν τε καὶ ἁγιασθεῖσαν, δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ παναγίου Πνεύ-
 135 ματος, πρὸ τόκου τε καὶ ἐν τόκῳ καὶ μετὰ τόκον παρθένον ὑπερφυῶς
 διαμείναςαν ἄφθορον.

Ὡσπερ δὲ δύο φύσεις οἶδα τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς Χριστοῦ, οὕτω καὶ
 δύο θέληματα φυσικὰ καὶ δύο ἐνεργείας φυσικὰς οἶδα τοῦ αὐτοῦ καὶ
 ἐνὸς Χριστοῦ. Τῆς μὲν θεϊκῆς αὐτοῦ φύσεως θέλημα καὶ ἐνέργειαν, ἅπερ
 140 ὡς Θεὸς ἔχει κοινὰ μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀκτι-
 στα, ἀναρχα, ἀτελεύτητα, καταλλήλως τῇ θεῆι φύσει, δι' ὧν ὡς Θεὸς
 ἐθαυματούργει καὶ τἄλλα πάντα τὰ θεοπρεπῆ ἐνήργει· τῆς δὲ ἀνθρω-
 πείας αὐτοῦ φύσεως θέλημα καὶ ἐνέργειαν, ἅπερ ὡς ἄνθρωπος τέλειος
 ἔχει, κτιστὰ καὶ ἀρχὴν ἔχοντα χρονικὴν καταλλήλως τῇ ἀνθρωπείᾳ
 145 φύσει. Τῷ τε λοιπῷ τῶν θεολόγων διδασκάλων ἐπόμενος καταλόγῳ καὶ
 δὴ καὶ τῇ τῶν Οἰκουμενικῶν ἁγίων ἔκτη συνόδῳ, λαμπρῶς ἐπικυρω-
 σάση καὶ ἀνακηρυξάση ταῦτα, Σέργιον τε καὶ Πύρρον, Παῦλόν τε καὶ
 'Ονώριον καὶ τὸ κατ' αὐτοὺς τῶν μονοθελητῶν πονηρὸν συνέδριον ἄριστα
 150 κηθελοῦση καὶ τῷ ἀναθέματι καθυποβαλοῦση, μίαν ἐνέργειαν καὶ θέ-
 λημα ἐν ἀνοήτως τῶν δύο τοῦ Χριστοῦ φύσεων δογματίζοντας συγχέον-

127 ἀνθρωπεία: ἀνθρωπίνῃ Ang || 130 ἔφην: ἔφη ADK καὶ (ante διὰ) om. ADK ||
 142 τὰ θεοπρεπῆ: τῷ θεοπρεπῆ AD || 142-143 ἀνθρωπείας: ἀνθρωπίνης Ang || 144 ἀν-
 θρωπεία: ἀνθρωπίνῃ Ang || 149 καθυποβαλοῦση: καθυποβαλλούση ADK Ang || 150
 δύο τοῦ Χριστοῦ φύσεων: δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ Ang

127-130 λόγοις...χαρίσαιτο: Πρὸβλ. Μ. Βασιλείου, *Περὶ ἁγίου Πνεύματος* 8, 18^a-12
 17-19 || 132 οὐκ ἐξ ἀνδρός: Πρὸβλ. Ἰω. 1,13 || 133-135 τὴν ψυχὴν...Πνεύματος: Πρὸβλ.
 Στ' Οἰκουμενική, στ. 701 || 135-136 πρὸ...ἄφθορον: Πρὸβλ. [Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ], *Εἰς*
τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Θεοτόκου, PG 96, 656B || 137-139 "Ὡσπερ...Χριστοῦ: Πρὸβλ. Στ'
 Οἰκουμενική, στ. 664

τὰς τε καὶ ἀναιροῦντας τῆς θείας ἕμα καὶ ἀνθρωπείας φύσεως τὰ ἰδιώ-
 ματα, κἀντεῦθεν καὶ τὴν τῶν φύσεων σύγχυσιν ὁμοῦ καὶ ἀναίρεσιν Σε-
 βήρη καὶ Διοσκόρω καὶ Εὐτυχεῖ συγκατασκευάζοντα; πῶς γὰρ ἂν
 καὶ συσταίη ποτέ τις φύσις ἢ καὶ ὁπωσοῦν νοηθεῖη τοῖς γε νοῦν ἔχουσι,
 155 φασὶν οἱ θεολόγοι Πατέρες, δίχα τῶν φυσικῶν αὐτῆς ἰδιωμάτων καὶ
 γνωρισμάτων; Τούτους τοίνυν καὶ αὐτὸς συναποβαλλόμενος καὶ ἀπο-
 κηρύττων, ὁμοίως ἀποβάλλομαι καὶ ἀποκηρύττω καὶ τοὺς νῦν παρὰ
 τῆς καθολικῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας ἀποβληθέντας καὶ τῷ ἀναθέματι
 καθυποβληθέντας, Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνόν φημι, τὴν πονηρὰν ξυνω-
 160 ρίδα, καὶ τοὺς τούτων σπουδαστὰς καὶ ὁμόφρονας, ὡς καὶ τῶν πάλαι
 μονοθελητῶν χεῖρω νενοσηκότας καὶ πᾶσαν σχεδὸν αἵρεσιν ἀνακεφα-
 λαιῶσαι, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπερβαλέσθαι φιλονεικήσαντας, οἵτινες ποτέ
 μὲν τὸ αὐτὸ κατὰ πάντα καὶ πάντῃ ἀδιάφορόν φασιν ἐπὶ Θεοῦ φύσιν τε
 καὶ ἐνέργειαν, ἐν μόνοις ψιλαῖς ὀνόμασι φρονοῦντες τὴν διαφορὰν, ποτέ
 165 δὲ τὴν φυσικὴν ταύτην τῆς ἁγίας Τριάδος δύναμιν καὶ ἐνέργειαν καὶ χά-
 ριν, τὰ φυσικῶς καὶ ἀδιαιρέτως προσόντα τῷ Θεῷ, κτιστὰ καὶ ἀρχὴν
 χρονικὴν ἔχοντα λέγουσι, κἀντεῦθεν καὶ μετεχομένην ὑπὸ τῶν κτισμά-
 στων τὴν ἀμέθεκτον καὶ ἀνενόητον τοῦ Θεοῦ φύσιν καὶ κτιστὴν τὴν
 αὐτὴν καὶ ὑπὸ χρόνον κατασκευάζουσι.
 170 Διὸ καὶ τὸ φῶς τοῦ προσώπου Κυρίου, τὸ λάμψαν τοῖς Ἀποστόλοις
 ἐπὶ τοῦ ὄρους, τὴν φυσικὴν δόξαν καὶ λαμπρότητα τῆς θεότητος, τὴν
 ἀναρχον ἀκτῖνα κατὰ τοὺς θεολόγους Πατέρας ἡμῶν, τὴν βασιλείαν τῶν
 οὐρανῶν, κτίσμα βλασφημοῦσι καὶ φάσμα καὶ ἕνδαμνα γινόμενον
 175 ὁμοῦ καὶ ἀπογενόμενον, μᾶλλον δ' εἰπεῖν ἀκριβέστερον πάντῃ τὴν θείαν
 μέθεξιν, ὅσον τὸ κατ' αὐτοὺς ἀναιροῦσι, συγκαταλύοντες ταύτῃ κατὰ
 πᾶσαν ἀνάγκην τό τε μέγα τῆς ἀναγεννήσεως ἡμῶν καὶ υἰοθεσίας μυ-

151 ἀνθρωπείας: ἀνθρωπίνης Ang || 162 φιλονεικήσαντας: φιλονεικήσαντες C || 164-
 165 ἐν μόνοις...ἐνέργειαν in marg. B || 165 δύναμιν καί: δύναμιν τε καὶ C Ang || 168
 ἀνενόητον: ἀνενόητον ADK || 170 προσώπου Κυρίου: προσώπου σου Κύριε DK

153-156 Πᾶς...γνωρισμάτων: Πρβλ. Στ' Οἰκουμηνική, σ. 272· Γρηγορίου Παλαμᾶ,
 Πρὸς Γαβριᾶν, σ. 336⁷⁻¹⁰. Τόμος Συνοδικὸς 1351, Καρμίρη, σ. 381-382 || 161-162 πᾶσαν
 ...φιλονεικήσαντας: Πρβλ. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Περὶ ἐνώτεω; καὶ διακρίσεω;, σ. 71¹³⁻²³.
 Δαβίδ Δισπάτου, Λόγος κατὰ Βαρλαάμ, σ. 43-44¹¹⁰⁻¹²¹. Τόμος Συνοδικὸς 1351, σ. 391
 || 170-173 Διὸ...ἀκτῖνα: Πρβλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν, 12¹⁻⁷. Γρη-
 γορίου Παλαμᾶ, Ἀντιρρητικὸς 5, σ. 318²⁵⁻²⁹. Τόμος Συνοδικὸς 1351, Καρμίρη, σ. 381
 || 173 κτίσμα...ἕνδαμνα: Πρβλ. Τόμος Συνοδικὸς 1351, Καρμίρη, σ. 401 || 173-174 γε-
 νόμενον...ἀπογενόμενον: Πρβλ. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Ὑπερ τῶν ἱερωῶ; ἡσυχάζοντων, σ.
 624²⁵⁻²⁷ || 176-177 υἰοθεσίας μυστήριον: Πρβλ. Γαλ. 4,5

στήριον, τὸ τῆς ἱερωσύνης φρικτὸν καὶ σωτήριον χρῆσμα, πᾶσάν τε
 χάριν τοῦ θεοῦ Πνεύματος καὶ ἔλλαμψιν ὑπερφυῶς διδομένην τοῖς
 180 ἁγίοις καὶ ἀπλῶς ἄπαν τὸ τῆς Χριστοῦ θείας οἰκονομίας μυστήριον,
 ὅσον τε νῦν τοῖς ἁγίοις ἐκ μέρους δεδωρήται καὶ ὅσον ἐν ἐλπίσιν ἀψευ-
 δεστάταις ἐν τῷ μέλλοντι τεταμύεται, ὃ δὴ καὶ οὐρανῶν βασιλεία καὶ
 ζωὴ αἰώνιος καὶ τὰ τοιαῦτα προσαγορεύεται.

Ἐλπίζω καὶ φρονῶ νεκρῶν ἀνάστασιν, κρίσιν, ἀμοιβὴν τῶν ἐκά-
 185 στωπραχθέντων κατὰ τὸν ἐνταῦθα βίον δικαίαν παρά τοῦ δικαίου κρι-
 τοῦ καὶ δεσπότη, βασιλείαν οὐρανῶν τοῖς δικαίοις καὶ κόλασιν ἐκ τοῦ
 ἐναντίου τοῖς ἀσεβέσι καὶ ἁμαρτωλοῖς, αἰώνια καὶ ἄμφω καὶ τέλος οὐκ
 ἐπιδεχόμενα κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀπόφασιν.

Πιστεύω τὸν μὲν ὁρώμενον τοῦτον κόσμον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ
 εἶναι παρ' αὐτοῦ ὑποστάντα καὶ τέλος δέξεσθαι, τὴν εἰς τὸ ἀπαθὲς καὶ
 190 μόνιμόν τε καὶ ἄτρεπτον πεισόμενον καλῶς μεταβολὴν καὶ ἀλλοίωσιν,
 τὰς δὲ ἀνθρωπίνας ψυχὰς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος καὶ αὐτὰς κτισθείσας ἀθα-
 νάτους εἰς τὸ διηνεκὲς εἶναι συνεσομένων αὐταῖς καὶ τῶν ἰδίων ἐκά-
 στη σωματίων μετὰ τὴν αὐτῶν ἀνάστασιν, ἀτρέπτων ὁμοίως καὶ ἀθα-
 νάτων Ὁριγένην καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἀποβαλλόμενος καὶ τῷ ἀναθέ-
 195 ματι καθυποβάλλων, ψυχῶν προϋπάρξεις καὶ μεταγισμὸς τινος καὶ
 μετεμψυχώσεις κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς ὕθλους παρεισενεγκεῖν τῇ τοῦ
 Θεοῦ ἐκκλησίᾳ τολμήσαντας· τέλος τε κολάσεως καὶ ἀποκατάστασιν
 οὐκ ἀνθρωπίνων μόνον ψυχῶν δι' ἀσέβειαν ἐκπτώτων γενομένων, ἀλλὰ
 καὶ τῶν δαιμόνων αὐτῶν, περιγραπτὴν τε τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ καὶ
 200 τοῖς κτίσμασιν ἰσόμετρον εἰπόντας, ἐτέρων τε σωματίων καὶ οὐχ ὧν
 ἐνδεδύμεθα νῦν τὴν ἀνάστασιν ἔσσεσθαι καὶ ἄλλ' ἄττα παραληρήσαν-
 τας καὶ τελευταῖον καὶ εἰς τὴν αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ
 βλασφημήσαντας δόξαν ἀρειανικῶς τε καὶ ἰουδαϊκῶς.

Δέχομαι γησιῶς τὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων προσκύνησιν, τὸν ὧς

177 ἱερωσύνης: ἱεροσύνης A || 180 ἐκ μέρους om. Ang || 183 τοῦτον κόσμον: κό-
 σμον τοῦτον Ang || 189 δέξεσθαι: δέξασθαι ADK Ang || 194 Ὁριγένην: Ὁριγένην BE
 || 199 περιγραπτὴν: περιγραπτὸν ADK Ang

177-182 πᾶσάν...προσαγορεύεται: Πρβλ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ἐπιμνηεῖα εἰς τὸν
 Δ' Ψαλμόν, PG 55, 186· Μαρξίου Ὁμολογητοῦ, Πρὸς Θιλάστιον 61, 13, PG 90, 644D·
 Γρηγορίου Παλαμᾶ, Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζόντων, σ. 621²⁵⁻²³ || 193-195 βλασφημία...
 αἰώνια: Πρβλ. Μθ. 25,46 || 194-203 Ὁριγένην...ἰουδαϊκῶς: Πρβλ. Κανόνες Ε' Οἰκου-
 μενικῆς Συνόδου, στ. 396· Ἰουστινιανοῦ, Λόγος κατὰ Ὁριγένους, σ. 213-214.

- 205 ἄνθρωπον περιγραφτὸν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν κατὰ τὴν θείαν φύσιν ἀπερίγραφτὸν τε καὶ ἀνερμήνευτον, ἐν εἰκόνι περιγραφτὸν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐθις προσκυνῶν καὶ κατασπαζόμενος, ἀναγόμενος μὲν τὸν νοῦν διὰ τῆς εἰκόνας ἐπὶ τὴν τοῦ πρωτοτύπου θεωρίαν καὶ τὴν ὀφειλομένην προσκύνησιν καὶ τὴν δουλείαν ἀποδιδούς ἐκεῖνω, τιμῶν δὲ καὶ
- 210 στέργων καὶ αὐτὴν καθ' αὐτὴν τὴν εἰκόνα διὰ τὸν εἰκονιζόμενον ἀσπαζόμενός τε καὶ προσκύνησιν ἀπονέμων αὐτῇ οὐχ ὡς Θεῷ τὴν δουλικήν, ἀλλὰ τὴν κατὰ σχέσιν, τὴν κατὰ διάθεσιν ἀγαπητικὴν ὡς ἂν τις εἴποι καὶ γνησιότητα, ὥσπερ εἰ καὶ τὴν βασιλικὴν τις πορφύραν καὶ τὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐκεῖνου λίθον καὶ τὴν καθέδραν ἧ καὶ τὰς εἰκόνας αὐτάς
- 215 διὰ τὸν βασιλέα τιμῆσειεν. Ὁμοίως φιλῶ τε καὶ προσκυνῶ καὶ τὴν τῆς κατὰ σάρκα τεκούσης αὐτὸν ἱερὸν εἰκόνα, ὡς τῆς κοινῆς ἡμῶν σωτηρίας ὑπουργοῦ καὶ μεσίτιδος καὶ κυρίως καὶ ἀληθῶς Θεομήτορος· τῶν Ἀποστόλων τε καὶ μαρτύρων καὶ πάντων ὁμοῦ τῶν ἁγίων, διὰ τὸ πρὸς τὸν κοινὸν Δεσπότην μέχρι θανάτου φίλτρον αὐτῶν καὶ τὴν ὑπὲρ φύσιν
- 220 κοινωνίαν τε καὶ τὴν θέωσιν, ἧς παρ' αὐτοῦ διὰ φιλανθρωπίας ὑπερβολὴν ἠξιώθησαν.

Πείθει γὰρ με πρὸς τοῦτο σὺν γε τοῖς πατρικοῖς καὶ διδασκαλικοῖς δόγμασί τε καὶ λόγοις καὶ ἡ ταῖς ἱεραῖς ταύταις εἰκόσι δαψιλῶς ἐνοικουῖσα χάρις τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος, νόσους παντοίας ἐξιωμένη καὶ

225 δαίμονας ἐξ ἀνθρώπων πολλάκις δι' αὐτῶν ἀπελαύνουσα καὶ ἄλλα ἄττα θεῖα καινοπρεπῶς ἐργαζομένη, καθὰ καὶ παρ' ἡμῶν αὐτῶν ὁρᾶται σή-

205 περιγραφτὸν Χριστὸν τὸν Υἱὸν: περιγραφτὸν τὸν Χριστὸν Υἱὸν ADK || 207 καὶ om. DK || 210 αὐτὴν: αὐτὴν AD || 211 αὐτῇ: αὐτὴν DK || 212 ὡς ἂν: ὡς ἂν C || 224 ἐξιωμένη: ἀξιωμένη ADK || 225 ἄττα: ἄλλα ττα AD: ἄλλα τὰ E: ἄλλα ττα B

205-207 ἄνθρωπον...ἀνθρώπινον: Πρβλ. Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τ. 13, 244 || 207-208 ἀναγόμενος...θεωρίαν: Πρβλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας, III, 44⁴⁻⁹. [Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου], Περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, σ. 65¹⁴⁻¹⁵. Μ. Βασιλείου, Περὶ ἁγίου Πνεύματος, 18, 45¹⁹⁻²⁰ || 209 προσκύνησιν...ἐκεῖνω: Πρβλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας, III, 28⁵⁻⁶ || 209-211 τιμῶν...αὐτῇ: Πρβλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας, I, 36⁴ καὶ III, 57 || 211-212 οὐχ ὡς...ἀγαπητικὴν: Πρβλ. [Μ. Ἀθανασίου], Πρὸς Ἀντίοχον ἀρχοντα, PG 28, 621B· *Doctrina Patrum*, σ. 327¹⁸⁻¹⁸. Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, (Γερμανοῦ Α'), τ. 13, 132 || 213-215 ὥσπερ...τιμῆσειεν: Πρβλ. Μ. Ἀθανασίου, Λόγοι κατὰ Ἀρσιανῶν τρεῖς, PG 26, 332· Ζ' Οἰκουδοσ, (Λεοντίου Νεαπόλεως), τ. 13, 49 || 215-216 Ὁμοίως...εἰκόνα: Πρβλ. Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, τ. 13, 101 || 219-220 διὰ τὸ...αὐτῶν: Πρβλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐγκώμιον εἰς τὴν ἁγίαν Βιργβάν, 15¹²⁻¹⁴ καὶ 16¹⁶⁻¹³ || 223-225 ἡ ταῖς...ἀπελαύνουσα: Πρβλ. Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, (Λεοντίου Νεαπόλεως), τ. 13, 52 καὶ (Γερμανοῦ Α'), τ. 13, 125· Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας, II, 17²⁶⁻³⁰

μερον ἐνεργούμενα, οὐ δι' εἰκόνων μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ τῶν ἱερῶν λύ-
 χνων αὐτῶν ἐλαίου καὶ τῶν σεπτῶν ὑδάτων, ἔστιν οὗ τῶν θείων οἰκων
 ἐκ τῆς γῆς ἀναδιδόμενων, ἡ δὲ καὶ ψυχῶν ὁμοῦ καὶ σωμάτων ἀμισθον
 230 ἰατρῆον διὰ παντὸς χρηματίζει τοῖς κεχρημένοις αὐτοῖς μετὰ πίστεως.
 Ὡσαύτως προσκυνῶ καὶ ἀσπάζομαι καὶ τοὺς τύπους τοῦ τιμίου
 Σταυροῦ, οἷας ἂν τύχοιεν ὄντες τῆς ὕλης. Τὸ μὲν γὰρ ζωοποιὸν ἐκεῖνο
 τοῦ Σταυροῦ ξύλον, ἐν ᾧ Χριστὸς ἀποθανὼν τὴν αἰώνιον ζωὴν ἡμῖν
 ἐχαρίσατο, καὶ μὴ σχῆμα τυχὸν φέρῃ σταυροῦ, καὶ μέρος ἦ, καὶ μό-
 235 ριον αὐτοῦ τὸ λεπτότατον προσκυνῶ, τῷ Σωτῆρι γεγονὸς ὄργανον τῶν
 ὑπὲρ ἡμῶν παθῶν καὶ τοῦ φρικτοῦ θανάτου καὶ τῆς ἐγέρσεως, τῆς
 ἀγίας τε σαρκὸς ψαῦσαν ἐκείνης καὶ τῷ τιμίῳ ῥαντισθὲν αἵματι καὶ
 σύμβολον χρηματίσαν ἡμῖν τῆς κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ τοῦ θανάτου
 240 νίκης σωτήριον, διὸ καὶ δόξαν ἑαυτοῦ πρὸ τοῦ πάθους καὶ σημεῖον τῆς
 μελλούσης αὐτοῦ φρικτῆς παρουσίας καὶ βασιλείας προδεικνύμενον ἐν
 Εὐαγγελίοις ὁ Σωτὴρ αὐτὸ προσηγόρευσε. Τοὺς δὲ τύπους ἐκείνου καὶ
 ὅποιασούν ὄσιν, ὡς ἔφην, τῆς ὕλης, καὶ ἐν ἀέρι τυπῶνται, καὶ ἐν λί-
 θοις χαράσσωνται, καὶ ἐν πίναξιν ὡς εἰκόνας ἐκείνου, μᾶλλον δ' ὡς αὐτὸ
 τὸ ζωηφόρον ἐκεῖνο ξύλον καὶ οὐκ ἄλλο προσκυνῶ καὶ ἀσπάζομαι
 245 διὰ τὸν ἐν ἐκείνῳ σταυρωθέντα Χριστόν, ἀγιασθέντα τῷ φοβερῷ τύπῳ
 καὶ σχήματι τῆς ἐκείνου σταυρώσεως καὶ ταῖς τιμίαις ἐπιγραφαῖς, τὴν
 διὰ Σταυροῦ σημαίνουσαις ἐκείνου νίκην καὶ τὸ φρικτὸν ὁμοῦ τῆς οἰκο-
 νομίας ὄνομα. Οὐ μὴν καὶ διαλυθέντων ἔσθ' ὅτε τῶν σταυρικῶν τουτωνί
 τύπων τοῖς μέρεσι τούτων καὶ ταῖς ὕλαις ἀπλῶς τὴν σταυρικὴν ἀπο-
 250 νέμω προσκύνησιν — οὐ γὰρ καὶ τῇ ὕλῃ κἀνταῦθα, ὡσπερ δὴ καὶ τῷ
 πρωτοτύπῳ Σταυρῷ, ἀλλὰ μόνῃ τῇ εἰκόνι καὶ τῷ τύπῳ, δηλονότι τὴν
 τιμὴν καὶ τὴν προσκύνησιν ἀποδίδομεν· οὗ διαλυθέντος, ἡ ὕλη σταυροῦ

235 τῷ ante add. τὸ Ang || 237 ψαῦσαν: ψαῦσαι Ang || 242-243 καὶ...χαράσσων-
 ται: in marg. A || 250 ἀπονέμω: ἀπονέμων DK || 252 ἀποδίδομεν: δίδομεν BC

227-228 λύχων ...ἐλαίου: Ἰββλ. Ζ' Οἰκουμηνικὴ Σύνοδος, τ. 13, 60 || 231-232
 προσκυνῶ...ὕλης: Ἰββλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας*, I, 55· Τοῦ Ἰββλ.,
Ἐκδοσις ἀκριβής, 84⁶¹⁻⁶² || 233-234 Σταυροῦ...ἐχαρίσατο: Ἰββλ. [Ἰωάννου Δαμασκην-
 οῦ], *Ἐπίγραμμα εἰς τὴν Πρὸς Ῥωμαίους*, PG 95, 477D || 235-237 τῆς ἀγίας...αἵματι:
 Ἰββλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβής*, 84⁴⁹⁻⁵¹ || 238-239 σύμβολον...σωτήριον:
 Ἰββλ. [Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ], *Βαρθαῶμ καὶ Ἰωάσαρ*, σ. 280 || 239-241 διὸ καὶ...προ-
 σηγόρευσε: Ἰββλ. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Εἰς τὸ Κεῖν Ἀποκτῆν*, PG 72, 949C || 241-
 246 Τοὺς δὲ...σταυρώσεως: Ἰββλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβής*, 81^{61-63, 69-73}.
 Ζ' Οἰκουμηνικὴ Σύνοδος (*Λεοντίου Νεατύλεως*), τ. 13, 49 || 244-245 προσκυνῶ...Χρι-
 στόν: Ἰββλ. [Μ. Ἀθανασίου], *Πρὸς Ἀντίοχον ἄρχοντα*, PG 28, 621D || 252-253 οὗ δικ-
 λυθέντος...προσκυνούμενος: Ἰββλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας*, II, 19

μηκέτι φέρουσα τύπον οὐκ ἀτιμασθήσεται μὲν, οὐδ' ἀπερισκέπτως
255 παραβρίφῃσεται ἢ ἐν τισι παραχρήσσει κοινωθήσεται ἀπαξ ἀγιασθεῖσα
τοῖς σεπτοῖς ἐκείνοις τύποις καὶ τοῖς ὀνόμασιν, οὐ μὴν καὶ προσκνη-
θήσεται φασὶν οἱ θεοφόροι διδάσκαλοι καθὰ δὴ καὶ τὸ πρότερον, ὅτε
δηλαδή συγκειμένη Σταυροῦ τύπος ἦν, δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ προσκυνού-
μενος.

260 "Ἐτι προσκυνῶ καὶ ἀσπάζομαι τὰ τῶν Ἀποστόλων καὶ Μαρτύρων
καὶ πάντων τῶν Ἁγίων ἅγια λείψανα, οὐχ ὡς νεκρῶν σωμάτων νεκρά
τε καὶ ἀνεέργητα, ἀλλ' ὡς νεκρωθέντα διὰ Χριστὸν καὶ τοῦ θανάτου
καὶ τῆς δόξης αὐτῶ κοινωνήσαντα ζῶντά τε καὶ τὴν σωτηρίαν τῶν ψυ-
χῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν ἐνεργοῦντα θαύμασι καὶ μύροις καὶ παν-
τοίαις δυνάμεσι διὰ τῆς ἐνοικούσης αὐτοῖς τοῦ παναγίου Πνεύματος
265 χάριτος. Ἐπεὶ γὰρ ἐν σαρκὶ τῶν ἁγίων ὄντων ἔτι διὰ τοῦ νοῦ καὶ τῆς
ψυχῆς καὶ τοῖς σώμασιν αὐτῶν ἡ θεία ἐκείνη χάρις ἐνώκησεν — «Οὐκ
οἶδατε», γὰρ φησὶν ὁ Ἀπόστολος, «ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐνοι-
κοῦντος ἐν ὑμῖν Πνεύματος ἁγίου εἰσίν» —, ἀχώριστός ἐστι καὶ μετὰ τὴν
ἐκείνων κοίμησιν, ὥσπερ τῶν ψυχῶν οὕτω καὶ τῶν σωμάτων, ἐπεὶ καὶ
270 συνδοξασθήσονται ἄμφω μετὰ τὴν ἔγερσιν ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λαμπρότερόν τε καὶ τελειώτερον· ὕπνος γὰρ ἐστὶ
μᾶλλον ἢ θάνατος, κατὰ τούτους τοὺς θεοφόρους εἶπεῖν, ἡ πρὸς τὰ σώ-
ματα διάλυσις τῶν ψυχῶν, διὸ καὶ «ζῶσιν εἰς τὸν αἰῶνα δίκαιοι», φησὶν
ἡ θεία γραφή, «εἰ καὶ ἔδοξαν ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφρόνων τεθνήαι· καὶ ἔλο-
275 γίσθη κάκωσις ἢ ἔξοδος αὐτῶν καὶ ἡ ἀφ' ἡμῶν πορεία σύντριμμα». Ζῶσι τοιγαροῦν οἱ δίκαιοι εἰς τὸν αἰῶνα ταῖς μὲν ψυχαῖς καὶ κατὰ φύ-
σιν ἀθανάτοις οὐσαις καὶ ὑπὲρ φύσιν τὴν ἀγγελικὴν καὶ θείαν ζώην

263 ἡμῶν post add. ἡμῶν C || 264 αὐτοῖς ante add. ἐν Ang || 266 ἐκείνη: ἐκεί-
νοὶς C || 272 τούτους om. ADK

260-261 οὐχ ...ἀνεέργητα: Πρβλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβής, 88⁴²⁻⁴³
|| 261-262 νεκρωθέντα...κοινωνήσαντα: Πρβλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβής,
88⁷²⁻⁷⁴ || 262-264 ζῶντα...δυνάμεσι: Πρβλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβής,
88⁴³⁻⁴⁹. Τοῦ ἰδίου, Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας, I, 19³¹ add. Ζ' Οἰκουμένη Σύνδος, (*Ἰσὸν
συνοδικοῦ Θεοδώρου Ἱεροσολύμων), τ. 12, 1143 || 264-265 διὰ τῆς...χάριτος: Πρβλ. Γρη-
γορίου Νύσσης, Βίος ἁγίας Μακρίνας, SC 178, 19¹⁴⁻¹⁵ || 265-268 Ἐπεὶ...εἰσίν: Πρβλ.
Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβής, 88²⁰⁻³² || 271-273 ὕπνος...ψυχῶν: Πρβλ. [Μ.
Βασιλείου], Εἰς Βαβλαμ τὸν μάγιστρον, PG 31, 484A. [Ἰωάννου Χρυσοστόμου], Εἰς τὸν
Πρωτομάγιστρον Στέφανον, PG 59, 508. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβής, 88²⁴⁻²⁷
|| 273 ζῶσιν...αἰῶνα: Πρβλ. Σοφ. Σολ. 5,15 || 274-275 εἰ καὶ...σύντριμμα: Πρβλ. Σοφ.
Σολ. 3,2-3 || 276 ζῶσιν...εἰς τὸν αἰῶνα: Πρβλ. Σοφ. Σολ. 5,15 || 276-277 ταῖς μὲν
ψυχαῖς...φύσιν: Πρβλ. Ἐπιφανίου Κύπρου, Πανάριον, PG 41 1125C

- τὴν ἐν πνεύματι ἰσαγγελοὶ καὶ υἱοὶ Θεοῦ χρηματίζοντες, ὡς αὐτὸς φησι, τοῖς δὲ λειψάνοις τῶν ψυχῶν διαλυθεῖσι ζῶσι τὴν ὑπερφυῆ καὶ μακκ-
 280 ρίαν ζωὴν τὴν ἐν Πνεύματι· οὐ γὰρ νεκρῶν σωμάτων οὐδὲ λειψάνων ἀπλῶς τὸ δαίμονας ἐξ ἀνθρώπων διώκειν καὶ νόσους θεραπεύειν καὶ τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐργάζεσθαι, ἀλλὰ ζώντων ὑπερφυῶς τὴν θείαν ζωὴν διὰ τὴν ἐνοικοῦσαν αὐτοῖς καὶ ὑπὲρ φύσιν ἐνεργοῦσαν τὰ παράδοξα τοῦ Πνεύματος θείαν χάριν τε καὶ ἐνέργειαν.
- 285 Δέχομαι καὶ προσκυνῶ τὴν τῶν θείων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων κοινωνίαν τε καὶ μετάληψιν, αὐτὸ τὸ τίμιον σῶμα τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ καὶ Δεσπότου πιστεύων εἶναι καὶ αὐτὸ τὸ τίμιον αἷμα καὶ ὕδωρ τὸ ῥυέν ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ παραδόξως· αὐτὰ καὶ οὐκ ἄλλα· οὐχ ὡς ἐν τύπῳ καὶ εἰκόνι, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ γυμνῇ τῇ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ μετασκευα-
 290 σθέντα τοῦ παναγίου Πνεύματος, εἰ καὶ ἄρτος ὁράται καὶ οἶνος, τὰ φίλα καὶ συνήθη τῇ ἡμετέρᾳ φύσει πρὸς βρωσίην τε καὶ πόσιν, συγκατιούσης ὡς ἔθος τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν τῆς ἀπείρου φιλανθρωπίας καὶ ἀγαθότητος. Ὁ γὰρ εἰπὼν ἐν ἀρχῇ «Γενηθήτω φῶς, γενηθήτω στερέωμα, βλαστη-
 295 σάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου» καὶ τὰ ἐξῆς καὶ πάντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος αὐτίκα εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν τῇ συνεργίᾳ τοῦ παναγίου Πνεύματος, ὁ δίχρα κοίτης ἀνδρὸς καὶ σπορᾶς ἐκ τῶν παρθενικῶν αἱμάτων τῆς ἀμώμου Μητρὸς τῇ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος ἐνεργείᾳ σάρκα συμπτῆξας ὑπερ-
 300 φυῶς τῇ θείᾳ ἑαυτοῦ ὑποστάσει, ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ, αὐτὸς οὗτος τῇ αὐτῇ παντοδυνάμῳ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ, πρὸ τοῦ οἰκείου πάθους ἐπὶ τοῦ δείπνου χρησάμενος εὐλογῶν καὶ τὸν ἄρτον ὑπο-

279 ὑπερφυῆ: ὑπερφυᾶ ADEK || 287 πιστεύων: πιστεύω D || 293 ἑαυτοῦ: αὐ-
 τοῦ DK ἐψυχωμένην: ἐμψυχωμένην K Ang || 299 αὐτῇ: αὐτοῦ DK Ang

278 ἰσαγγελοὶ ... Θεοῦ: Πρβλ. *Λκ.* 20,36 || 280-281 οὐ γὰρ...θεραπεύειν: Πρβλ. Ἰω-
 ἄννου *Δαμασκηνοῦ*, *Ἐκδοσις ἀκριβής*, 88⁴⁵⁻⁴⁷ || 282-284 διὰ...ἐνέργειαν: Πρβλ. Ζ' Οἰκου-
 μενικῆ Σύνοδος (*Ἰσαν Συνδικίου Θεοδώρου Ἱεροσολύμων*), τ. 12, 1143 || 285-286 θείων
 ...Χριστοῦ: Πρβλ. *Θεία Λειτουργία Μ. Βασιλείου*, PG 31, 1644B || 287-288 αἷμα...πλευ-
 ρᾶς: Πρβλ. Ἰω. 19,34 || 288-290 αὐτὰ...Πνεύματος: Πρβλ. [*Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ*],
Βασιλαὶ καὶ Ἰωάσαφ, σ. 278-280· Τοῦ Ἰδίου, *Ἐκδοσις ἀκριβής*, 86¹⁰⁶⁻¹⁰⁷ καὶ 114-116· Ζ'
 Οἰκουμενικῆ Σύνοδος (*Ἀνασκευὴ τοῦ καττυθέντος ὄρου*), τ. 13, 265 || 290-292 εἰ καὶ...
 ἀγαθότητος: Πρβλ. Γρηγορίου Νύσσης, *Εἰς τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων*, σ. 225²³⁻²⁵· Ἰω-
 ἄννου *Δαμασκηνοῦ*, *Ἐκδοσις ἀκριβής*, 86⁹⁴⁻⁹⁵ || 293 γενηθήτω...στερέωμα: *Γέν.* 1,3,6
 || 293-294 βλαστησάτω...χόρτου: *Γέν.* 1,11 || 294-295 πάντα...παραγαγὼν: Πρβλ.
 Θεία Λειτουργία Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εὐχὴ Κεφαλοκλισίας* || 293 δίχρα...σπορᾶς:
 Πρβλ. Ἰω. 1,13 || 296-299 ἐκ τῶν...νοερᾶ: Πρβλ. [Μ. Ἀθωνασίου], *Πρός τινα πο-
 λιτικόν, σύνταγμα πάνυ ὠφελιμώτατον*, PG 28, 1405A

δεικνύς καὶ τὸ τοῦ οἴνου ποτήριον, «Τοῦτο», φησίν, «ἐστὶ τὸ σῶμά μου
τὸ ὑπὲρ ὑμῶν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν κλώμενον» καὶ «τοῦτο τὸ αἷμά μου
τὸ τῆς καινῆς διαθήκης τὸ ὑπὲρ ὑμῶν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν ἐκχυνόμενον»,
«Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν»· ὡς γοῦν οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ
305 τὰ ἐπὶ τούτοις τῷ ἐκείνου λόγῳ καὶ τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος ἀκούων
ἐκ μὴ ὄντων ἐλθόντα πρὸς γένεσιν, πίστει καθαρᾶ βεβαίως καὶ ἀδιστά-
κτως προστίθεμαι μηδὲν ἠγούμενος ἀδύνατον τῷ ῥήματι τῆς ἐκείνου
δυνάμεως, οὕτω κἀνταῦθα τοῦτό ἐστιν ἀκούων τὸ σῶμά μου καὶ τοῦτο
τὸ αἷμά μου καὶ τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν οὐκ ἀπιστῶ,
310 οὐδὲ τὴν τοῦ πῶς παρεισάγω μετ' ἀμφιβολίας ἐρώτησιν ἀλλὰ καὶ δέ-
χομαι γνησίως καὶ προσκυνῶ τὴν μυστικὴν ταύτην καὶ σωτήριον τε-
λετὴν καὶ τελῶ καὶ τελοῦμαι παρ' αὐτῆς τὴν ἐμὴν σωτηρίαν· αὐτὸ κα-
θαρῶς ἐσθίων τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα καὶ αὐτὸ καθαρῶς πίνων αὐτοῦ
τὸ αἷμα, δι' αὐτοῦ πιστεύων τοῦ τῆς ἁμαρτίας καθαίρεσθαι ῥύπου καὶ
315 ζωῆς ἐλπίζων αἰωνίου τεύξεσθαι καὶ κοινωνὸς εἰς αἰῶνας γενήσεσθαι
τοῦ ταῦτά μοι δεδωκότος κατὰ τὰς ἀψευδεῖς ἐκείνου ἐπαγγελίας, διὸ
μάλιστα καὶ κοινωνία καὶ μετάληψις τὸ ἱερὸν τοῦτο τοῖς θεηγόροις μυσ-
τήριον εἴρηται. Μεταλαμβάνουσι γὰρ καὶ κοινωνοῦσι τῆς τοῦ Χριστοῦ
θεότητος οἱ τῶν φρικτῶν τούτων μυστηρίων κατὰ τὸ δυνατόν ἀξίως
320 μετέχοντες σῶμα Χριστοῦ τεθεωμένον ἐν ἑαυτοῖς καὶ αἷμα δεχόμενοι,
κοινωνοῦσι δὲ καὶ ἀλλήλοις τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης συνδούμενοι
καὶ τῆς πνευματικῆς ἀδελφότητος ἀπὸ μιᾶς οἱ πάντες πνευματικῶς
γεννηθέντες μητρός, τῆς κολυμβήθρας φημί τοῦ θεοῦ βαπτίσματος, καὶ
τῇ αὐτῇ βρώσει καὶ πόσει τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ τοῦ αἵματος πνευμα-
325 τικῶς ὑπὲρ λόγον τρεφόμενοι.

Ἐφθαρτα πιστεύων ὁμολογῶ τὰ ζωοποιὰ ταῦτα μυστήρια καὶ
ἀθάνατα· οὐ γὰρ εἰς ἔγκατα καὶ κοιλίαν χωρεῖ καὶ τὴν λοιπὴν φυσικὴν
οἰκονομίαν, καθάπερ τὰ φθαρτὰ ταυτὶ βρώματα, ἀλλ' εἰς τὴν τῆς ψυχῆς
εὐεξίαν καὶ ἀνακαινισμόν καὶ ἰσχὺν τῶν ταύτης δυνάμεων κἀθαρσίην τε
330 τῶν ἀπὸ κακίας καὶ παθῶν ῥύπων ταύτης τε καὶ τοῦ σώματος. Ὡσπερ

302 ὑμῶν: ἡμῶν B || 303 ὑμῶν: ἡμῶν B || 306 καθαρᾶ: καθαρῆ B καθαρὰ K
|| 307 μηδέν: μὴ δὲν AD || 315 γενήσεσθαι: γενέσθαι C

301-304 Τοῦτο...ἀνάμνησιν: Πρβλ. Λκ. 22, 18-21 || 304-310 ὡς γοῦν...ἐρώτησιν:
Πρβλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐκδοσις ἀκριβής, 86⁶⁸⁻⁸⁴ || 312-313 αὐτὸ...εἴρηται: Πρβλ.
Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐκδοσις ἀκριβής, 86¹⁴³⁻¹⁵⁴ || 316 κτλ...ἐπαγγελίας: Πρβλ.
Ἰω. 6, 53-57 || 317-325 κοινωνία...τρεφόμενοι: Πρβλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐκδο-
σις ἀκριβής, 86⁴³⁻⁴⁵, 81-83, 108-109, 159-160, 167-172 || 321 τῷ συνδέσμῳ...συνδούμενοι: Πρβλ.
Κανῶν Ὁρθου Μ. Πέμπτης, Ὡδὴ ε'

γὰρ τὸ τεθεωμένον τότε Χριστοῦ σῶμα, φθαρτὸν ὄν πρὸ τοῦ πάθους, κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, κατὰ λόγον ἀκολουθίας ἔπασχε τὰ ἀνθρώπινα συγχωρούσης ταῦτα καὶ τῆς ἠνωμένης θεότητος ἄχρι καὶ πληγῶν καὶ αὐτοῦ θανάτου· τοῦτο γὰρ τῆς οἰκονομίας τὸ κράτιστον, ἵνα διὰ θανάτου
 335 διαβάς ταῖς ἐν Ἄδῃ κρατουμέναις ψυχαῖς τὴν ἐλευθερίαν χαρίσῃται, μετὰ δὲ τὸν σωτήριον ἐκεῖνον θάνατον ἀνάλωτον ἐκεῖνο τῇ φθορᾷ καθάπαξ ἢ συνοῦσα θεότης ἐτήρησεν· οὐ γὰρ εἶδεν ὅπως διαφθοράν, ἦτοι διάλυσιν, ἢ θεοφόρος σὰρξ κατὰ τὸν προφητικὸν καὶ ἀποστολικὸν λόγον, ἀλλὰ μεμνήσκεν ἐξ ἐκεῖνου πρὸς τοῖς ἄλλοις θεοπρεπέσιν, ἅπερ ἐξ αὐτῆς
 340 ἐνώσεως ἔλαβε καὶ ἀφθαρτος, οἷα Θεοῦ σὰρξ καὶ τῇ θεώσει Θεὸς σὺν τῇ θείᾳ δηλονότι ψυχῇ, οὕτω καὶ νῦν τὸ αὐτὸ δεσποτικὸν σῶμά τε καὶ αἷμα ἀφθαρτον ὑπὲρ λόγον καὶ φύσιν μετὰ τὴν ἱεουργίαν, ἦτοι σφαγὴν, καὶ τὴν ὡς ἐν μνήματι ταῖς ψυχαῖς καὶ τοῖς μέλεσιν ἡμῶν κατάβησιν, ἵνα καὶ τὴν φύσιν ἑαυτοῦ πιστώσῃται, ἄρτος γὰρ καὶ οἶνος κατὰ τὸ πρῶτον ὑπὸ Χριστοῦ δοθὲν καὶ τοῦτο σὺν ὕδατι, καὶ ἡμᾶς ἀγιάσῃ διὰ τῆς
 345 κοινωνίας εἰς βρωσὴν διδόμενον, οἰκονομούσης ταῦτα καὶ συγκατιούσης αὐθις τῆς ἀδιαιρέτως ἠνωμένης θεότητος. Τοῦτο γὰρ τὸ τοῦ μυστηρίου πέρας, ὃ τῆς φύσεως ἡμῶν ἀγιασμὸς δηλονότι, καὶ ἡ ὑπὲρ φύσιν ἀρρήτος κοινωνία τῆς θεότητος. Ἀκήρατον τοιγαροῦν καὶ ἀφθαρτον τοῦτο
 350 καθάπαξ, καθ' ὃν εἴρηται τρόπον, τῆς καθ' ἑνώσιν ἀρρήτον συνούσης θεότητος ταῦτ' ἐργαζομένης ὑπὲρ πάντα νοῦν καὶ λόγον ἀνθρώπινον· αὐτὸ γὰρ ἐκεῖνο τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα τὸ παρ' ἡμῶν ἐσθιόμενον, οὐκ εἰκονίζον, οὐδὲ φαντάζον ἐκεῖνο, ἀλλ' αὐτὸ καὶ οὐκ ἄλλο, καθὰ παρ' αὐτοῦ διδαχθέντες τοῦ πάντων Δεσπότητου καὶ ἡμεῖς ἤδη φθάσαντες ἀνω-
 355 μολογήσαμεν.

Πιστεύω μὴ οὐσίαν τινὰ ἢ βασιλείαν εἶναι τοῦ κακοῦ οὐκ ἀναρχον, οὐ παρ' ἑαυτῆς ὑποστᾶσαν. Πῶς γὰρ ἂν ἦν ἐν τοῖς οὐσι τὸ ἀγαθόν, οὐ παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ εἶναι λαβοῦσαν κατὰ τοὺς ταῦτα ληρήσαντας;

335 ταῖς: τὰς AD Ἄδῃ: Ἄδου K Ang || 342 ὑπὲρ λόγον: ὑπερλόγον B || 343 ἐν post add. τῷ K || 344-345 πρῶτον: πρῶτως A Ang: πρῶτος D || 349 Ἀκήρατον τοιγαροῦν καὶ: Μετὰ δὲ τὴν μετάληψιν C || 357 ὑποστᾶσαν: ὑποστάσιν AD ἐπιστάσιν K Πῶς: πῶς AD

331-337 τότε...ἐτήρησεν: Πρβλ. Ἀναστασίου Σιναΐτη, Ὁδηγός, XXIII, 2, 22-24 || 334-335 τοῦτο...χαρίσῃται: Πρβλ. Νικηφόρου Πατριάρχου, Πρὸς Λέοντα Ρώμης, PG 100, 188D-189 || 337-338 οὐ γὰρ...σὰρξ: Πρβλ. Πρ. 2,31· Ψαλμ. 16,10 || 356-357 Πιστεύω...ὑποστᾶσαν: Πρβλ. [Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ], Βασιλαῖμ καὶ Ἰωάννα, σ. 278, 9-12 || 357-363 Πῶς γὰρ...αὐτοῖς: Πρβλ. Μ. Ἀθανασίου, Κατὰ Ἑλλήνων, 6, 3-11 καὶ 7, 3-9 || Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐκδοσις ἀκριβής, 93, 22-23

360 Πῶς γὰρ ἂν εἴη δημιουργὸς ὁ ἀγαθὸς τοῦ κακοῦ, ἀπὸ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν ἰών; Πῶς δ' ἂν καὶ κτίζοι τὰ ἐναντία καὶ ἀλλήλων ἀναιρετικά, τὸ ἀγαθὸν φημι καὶ τὸ κακόν; Πῶς δὲ καὶ εἰς κόσμον κατασκευὴν καὶ ἀρμονίαν ἔλθοι ποτ' ἂν ὅλων τὰ κτίσματα, στάσεως καὶ μάχης ἄκρας συμπεφυκυίας αὐτοῖς; Οὐδαμῶς, ἀλλ' ἀναίτιος μὲν καθάπαξ τοῦ κακοῦ ὁ φύσει ἀγαθός, ἡ πηγὴ τῆς ἀγαθότητος ὁ Θεός· τὸ
365 δὲ κακὸν οὐκ ὄν, οὐ γεγονὸς καθ' ὑπόστασιν, οὐκ ἐν τοῖς οὖσιν οὐδαμῶς ἀριθμούμενον, ἀλλ' ἔλλειψις καὶ ἀπουσία μόνη τοῦ ἀγαθοῦ, τῇ τούτου παντελεῖ στερήσει παρυφιστάμενον, ὥσπερ τῇ τοῦ φωτὸς στερήσει τὸ σκότος, ἔργον ὄν τοῦ πονηροῦ καὶ τῆς ἡμετέρας διὰ ῥαθυμίαν παρατροπῆς, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὸς ὁ διάβολος ὁ τοῦ κακοῦ πρόξενος ἡμῖν γνώμη
370 μοχθηρᾶ καὶ διαθέσει γέγονε κακός· ἄγγελος γὰρ φωτὸς καὶ ἀγαθὸς ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ Δεσπότητος κτισθεὶς, γνώμης φαυλότητι τοῦ ἀγαθοῦ φωτὸς ἀποκλίνας, πονηρὸν ἐχρημάτισε σκότος, ἐθελοντής, ἀρχηγὸς καὶ δημιουργὸς ὥσπερ γεγονώς τοῦ κακοῦ καὶ ἡμῖν τούτου πρόξενος, οὐκ ἀνάγκη φέρων πρὸς τοῦτο καὶ βία τινί· οὐ γὰρ συνεχωρήθη τοῦτο παρὰ
375 τοῦ ἀγαθοῦ Δεσπότητος, ἀλλὰ πειθοῖ μᾶλλον καὶ ἀπάτη κλέπτειν ποικίλως τὴν φαντασίαν καὶ τὴν προαίρεσιν μηχανώμενος ἐν ἀμαυροῖς τισιν εἰδώλοις τοῦ ἀγαθοῦ, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν πρωτοπλάστων ἐν τῷ παραδείσῳ πάλαι πεποίηκεν ἡμαρτημένη φαντασίᾳ τοῦ ἀγαθοῦ παρεισαγαγῶν τὸ κακόν. Ὅτι δ' ἐκούσιον ἀμάρτημα τὸ κακὸν μόνη τῇ ῥαθυμίᾳ τῆς γνώ-
380 μης παρυφιστάμενον τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ ἀγαθοῦ δῆλον ἐκ τε τῶν ἀτρέπτων μεινάντων καὶ ἀκλίτων πρὸς τὸ κακὸν παντοίας μηχαναῖς μυριάκις τοῦ διαβόλου προσβαλόντος αὐτοῖς καὶ ἐκ τῶν ἡττηθέντων καὶ τῷ κακῷ χρονίως τε καὶ ποικίλως ἐαλωκότων, εἴτα σπουδῇ καὶ ἀγαθῇ τοῦ βελτίονος προαιρέσει τὴν ἡτταν ἀνακαλεσαμένων λαμπρῶς καὶ ἐν
385 αὐτῇ στάντων, τῇ πρώτῃ καὶ τελειοτάτῃ τάξει τῶν γενναίων τοῦ ἀγαθοῦ

363 ἀλλ' om. ADK || 376 μηχανώμενος: μηχανόμενος ADK || 377 καὶ om. K || 378 πεποίηκεν: πεποίηκε ADK φαντασίᾳ: πρρησίᾳ K || 381 ἀκλίτων: ἀκλήτων Ang || 384 προαιρέσει: ἀρέσει BCE Ang

363-367 ἀναίτιος ...παρυφιστάμενον: Πρβλ. [Διονυσίου Ἀρεοπγίτου], *Περὶ Θεῶν Ὀνομάτων*, σ. 175-176· Μ. Βασιλείου, "Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός", PG 31, 341B· Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, **Ἐκδοσις ἀκριβής*, 44¹⁴⁻¹⁶ || 367-368 ὥσπερ...σκότος: Πρβλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, **Ἐκδοσις ἀκριβής*, 18¹⁰⁻¹¹ || 369-373 ὁ διάβολος...πρόξενος: Πρβλ. Μ. Βασιλείου, "Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός", PG 31, 348A· Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, **Ἐκδοσις ἀκριβής*, 93³⁴⁻⁴¹ || 373-374 οὐκ ἀνάγκη...τινί: Πρβλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, **Ἐκδοσις ἀκριβής*, 64⁵⁻⁷ || 379-387 "Ὅτι δ'...Θεοῦ: Πρβλ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς Ματθαῖον*, Ὁμ. 59, PG 58, 576

σπουδαστῶν τῆ συνάρσει καὶ χάριτι τοῦ ὑπεραγάθου καὶ τῶν ἀγαθῶν αἰτίου Θεοῦ.

Τούτῳ τῷ θεμελίῳ τῆς ἀποστολικῆς καὶ πατρικῆς ἡμῶν πίστεως τὸ τῆς πίστεως τέλος καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας ἐπιπι-
 390 θείεις, δι' ὧν ὁ καινὸς κατὰ Χριστὸν ἄνθρωπος κτίζεται, «ὁμολογῶ ἐν βά-
 πτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν» καὶ ζωὴν τὴν αἰώνιον. Βαπτίζομεθα γὰρ
 εἰς τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, ταῖς τρισὶν
 ἐπὶ τῆς κολυμβήθρας καταδύσεσί τε καὶ ἀναδύσεσι τὴν τριήμερον αὐτοῦ
 395 τυποῦντες ταφὴν καὶ ἀνάστασιν. Βαπτίζομεθα δὲ οἱ πιστεύσαντες ἅπαζ,
 τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐπικαλούμενοι, κατὰ τὴν
 τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς ἀποστόλους καὶ μαθητὰς διδασκαλίαν, εἰς ἃ καὶ
 πεπιστεύκαμεν· ὅπου γὰρ ὁ Χριστός, ὁ τῆς Τριάδος εἷς, ἐκεῖ προδήλως
 καὶ ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἡ γὰρ ἁγία Τριάς εἰς Θεὸς ἀδιαί-
 400 ρετος. Οἱ γοῦν οὕτω πιστεύσαντες καὶ τοῦτον βαπτισθέντες τὸν τύπον
 οὐκ ἀναβαπτίζονται παραπεσόντες ἁμαρτήμασιν· ἀδύνατον γὰρ φησὶν
 ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἀνασταυροῦν καὶ παραδειγματίζειν τὸν Χριστὸν τοῦ-
 τον τὸν τρόπον, ἀλλ' ὥσπερ εἷς ὁ τοῦ Χριστοῦ θάνατος, οὕτω καὶ τὸ
 εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ βάπτισμα ἓν, ἐπεὶ καὶ ἡ πίστις μία· οἱ δὲ μὴ οὕτω
 βαπτισθέντες ἀναβαπτίζονται ὡς τοῦ μυστηρίου ἀτέλεστοι. Ἐνθάπτο-
 405 μεν οὖν βαπτίζομενοι, ὥσπερ ἐν τάφῳ, τῷ ὕδατι τὸν παλαιὸν ἡμῶν
 καὶ ὑπὸ τὴν ἁμαρτιαν ἄνθρωπον καὶ λαμβάνομεν ἐκεῖθεν τὸν καινόν,
 τὸν κτισθέντα κατὰ Χριστόν, ἐν αὐτοῖς τοῖς ἁγιασθεῖσι κτιζόμενον ὕδασι
 διὰ τῆς ἀοράτως ἐπιφοιτώσεως ἐνεργείας καὶ χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύ-

397 ὁ (ante Χριστός) om. K || 399 τύπον: τρόπον Ang || 403 τὸν om. DK || 406 τὴν om. K

390 καινός...κτίζεται: Πρβλ. Ἐφ. 2,10 καὶ 15· 4,22-24· Κολ. 3,9-10· Μ. Βασι-
 λείου, Ἀπολογία περὶ τῆς ἀποχωρήσεως, Ἐπιστολὴ 8,11¹¹⁻¹² || 390-391 ὁμολογῶ...
 αἰώνιον: Σύμβολο τῆς πίστεως || 391-392 Βαπτίζομεθα...Χριστοῦ: Πρβλ. Ρωμ. 6,3 ||
 392-394 ταῖς τρισὶν...ἀνάστασιν: Πρβλ. [Κυρίλλου Ἱεροσολύμων], Περὶ βαπτίσματος,
 2,4⁸⁻¹². [Μ. Ἀθανασίου], Πῆσεις καὶ ἐρμηνεῖαι παραβολῶν τοῦ ἁγίου Ἐλαγγελλίου, PG
 28, 753B· Γρηγορίου Νύσσης, Εἰς τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων, σ. 228· Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ,
 Ἐκδοσις ἀκριβής, 82¹⁷⁻¹⁹ || 394-397 Βαπτίζομεθα...πεπιστεύκαμεν: Πρβλ. Μθ. 28, 19·
 Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐκδοσις ἀκριβής, 82⁵⁻⁸ || 397-399 ὅπου...ἀδιαίρετος: Πρβλ. Μ. Ἀ-
 θανασίου, Ἐπιστολὴ πρὸς Σεραπίωνα Θιβαῖως, PG 26, 597C-600A || 399-404 Οἱ γοῦν...
 ἀτέλεστοι: Πρβλ. Ἐβρ. 6,4 καὶ 7· Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐκδοσις ἀκριβής, 82⁸⁻¹⁷ || 403
 Βάπτισμα...μία: Πρβλ. Ἐφ. 4,5 || 404-407 Ἐνθάπτομεν...κατὰ Χριστόν: Πρβλ. [Κυ-
 ρίλλου Ἱεροσολύμων], Περὶ Βαπτίσματος 2,4¹⁴⁻²¹ || 407-409 ἐν αὐτοῖς...Πνεύματος:
 Γρηγορίου Νύσσης, Εἰς τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων, σ. 224· Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐκδοσις
 ἀκριβής, 82³⁴⁻³⁶

ματος, υἱοθετούμενοι τῷ Θεῷ καὶ ἀδελφοὶ Χριστοῦ καὶ συγκληρονόμοι
410 γινόμενοι τοῦ ταύτην ἡμῖν τὴν γέννησιν καὶ ἀνάπλασιν δι' ἑαυτοῦ και-
νουργήσαντος καὶ κοινωνοῦς ἀναδείξαντος τῆς θεότητος αὐτοῦ, διὰ τῆς
μετοχῆς τῆς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὃ κατὰ τοὺς θεολόγους
Πατέρας, ἄνωθεν ἀπ' ἀρχῆς λαβόντες διὰ τοῦ ἐμφυσήματος, διὰ τῆς πα-
ραβάσεως εὐθὺς ἀπωλέσαμεν. Διὰ τοῦτο καὶ τῷ ἐλαίῳ τηνηιαῦτα χριό-
415 μεθα Χριστοὶ καὶ αὐτοὶ γινόμενοι ἢ τὸν περὶ ἡμᾶς διὰ τούτου ζωγρα-
φοῦντες ἔλεον τοῦ Θεοῦ, οὗ δηλονότι τὸ ἔλαιον σύμβολον, ἐπεὶ καὶ
τοῖς τοῦ κατακλισμοῦ πάλαι διασωθεῖσιν ἐν τῇ κιβωτῷ περιστερὰ διὰ
κάρφους ἐλαίας τὸν τοῦ Θεοῦ εὐηγγελίστατο ἔλεον ἢ καὶ πρὸς τοὺς πνευ-
ματικοὺς ἀγῶνας κατὰ τὴν ἀόρατον ἀποδύεσθαι πάλιν διὰ τούτου πα-
420 ραδεικνύντες· ἐλαίῳ γὰρ τοὺς τὴν αἰσθητὴν εἰσιόντας πάλιν πάλαι ἦν
ἔθος ἀλείφεσθαι. Καθαιρόμεθα μὲν οὖν τοῦ τῆς κακίας ρύπου τὴν ψυχὴν
καὶ τὸ σῶμα διὰ τοῦ ὕδατος πάντες οἱ βαπτιζόμενοι· καὶ τούτου γὰρ
χάριν ὡς ἐν εἰκόνι φᾶναι τὸ ὕδωρ παραλαμβάνεται φύσιν ἔχον ἀποπλύ-
νεῖν τε καὶ καθαίρειν ἀοράτως ἁγιαζομένου τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ἁγίου
425 Πνεύματος· κοινὴ γὰρ πᾶσι τοῖς οὕτω βαπτιζομένοις ἢ κάθαρσις. Με-
τέχομεν δὲ τοῦ Πνεύματος τοσοῦτον, ὅσον ἂν πιστεῦσαιμεν· κατὰ γὰρ
τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως καὶ τὰ χαρίσματα τὰ θεῖα μερίζεται, ὡσπερ

410 γινόμενοι: γενόμενοι DK || 412 τῆς: καὶ K || 414-415 χριόμεθα: χριώμεθα
Ang || 417 τοῖς post add. κατὰ K || 418 πρὸς om. K || 421 μὲν om. K || 424 ἀ-
γιαζόμενου: ἁγιαζόμενον K

409 υἱοθετούμενοι τῷ Θεῷ: Πρβλ. Μ. Βασιλείου, *Κατὰ Εὐνομίου*, PG 29, 725D-728A || 409 ἀδελφοί...συγκληρονόμοι: Πρβλ. Ρωμ. 8,17· [Ἰππολύτου Ρώμης], *Εἰς τὰ ἅγια Θεοφάνεια*, 8⁹⁻¹⁰ || 411-414 διὰ τῆς ...ἀπωλέσμεν: Πρβλ. Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, *Κατηχήσεις 17,12*, PG 33, 984C· [Μ. Ἀθωνασίου], *Ρήσεις καὶ ἐξηγηταὶ παραβολῶν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου*, PG 28, 720B· Μ. Βασιλείου, *Περὶ ἁγίου Πνεύματος*, 16, 39²⁰⁻²³· Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Βίβλος τῶν Θησαυρῶν*, PG 75, 584D· *Doctrina Patrum*, σ. 244³⁻⁶ || 411 κοινωνοῦς...αὐτοῦ: Πρβλ. Μ. Βασιλείου, *Περὶ ἁγίου Πνεύματος*, 15,36⁴· Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας*, III, 30¹¹⁻¹² || 413 διὰ τοῦ ἐμφυσήματος: Πρβλ. *Γέν.* 2,7 || 414-418 ἐλαίῳ...ἔλεον: Πρβλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδόσεις ἀκριβῆς*, 82⁹⁹⁻¹⁰² || 417-418 ἐν τῇ ...ἐλαίας: Πρβλ. *Γέν.* 8,11 || 418-420 πρὸς τοὺς...παραδεικνύντες: Πρβλ. [Κυρίλλου Ἱεροσολύμων], *Περὶ χρίματος*, 3,7· [Ἰωάννου Χρυσοστόμου], *Περὶ νηστείας*, Λόγος ε', PG 60, 717 || 420-421 ἐλαίῳ...ἀλείφεσθαι: Πρβλ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Ἰπόμνημα εἰς τὴν Πρὸς Κολοσσαίς*, Ρ3 62, 342 || 421-423 Καθαιρόμεθα...κάθαρσις: Πρβλ. Γρηγορίου Θεολόγου, *Εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα*, PG 36, 308A· Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδόσεις ἀκριβῆς*, 82³⁸⁻⁵⁰ || 425-430 Μετέχομεν...βέλτιον: Πρβλ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδόσεις ἀκριβῆς*, 82⁵³⁻⁵⁷ || 427 ἀναλογίαν τῆς πίστεως: Πρβλ. Ρωμ. 12,6

καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα δηλαδὴ τοσοῦτον ἐν ἡμῖν αὖξει ἢ μειοῦται τὸ
 430 δοθὲν τοῦ Πνεύματος χάρισμα, ὅσον καὶ τὰ τῆς ἀγαθῆς ἐν ἡμῖν πολι-
 τείας ἢ ἐλαττοῦται ἢ προκόπτει ἐπὶ τὸ βέλτιον. Δύναμις μὲν γάρ ἐστι
 τοῖς βαπτιζομένοις ἢ τοῦ Πνεύματος χάρις, τὰς ψυχικὰς δυνάμεις ῥων-
 νύουσα πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἰσχὺν κατὰ
 τῆς ἀμαρτίας καὶ τῶν δαιμόνων τοῖς βουλομένοις ὀρέγουσα. Δεῖ δὲ κατὰ
 435 πᾶσαν ἀνάγκην ἐγρηγορέναί τε καὶ νήφειν πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ Δια-
 βόλου καὶ διὰ παντὸς ἐν χεροῖν ἔχειν τὸ δοθὲν πνευματικὸν ὄπλον καὶ
 διὰ τῆς φυσικῆς αὐτεξουσιότητος αἰρεῖσθαι τὰ καλὰ καὶ πράττειν, ἵν'
 οὕτως ἢ προλαβοῦσα πίστις τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἐπειλημμένη ζῶσα
 καὶ ἐνεργὸς εἴη καὶ τέλειον τὸν τοῦ Χριστοῦ μαθητὴν ἀποδείξει· πίστις
 440 γὰρ δίχα τῶν ἔργων νεκρὰ φησὶν ἡ θεία Γραφή, ὡσπερ αὐθις καὶ τὸ
 ἔμπαλιν τὰ ἔργα νεκρὰ δίχα πίστεως.

Ταύτην ἐγὼ τὴν ὁμολογίαν ἐκ ψυχῆς ὅλης ὁμολογῶ, ταύτην ἐκ
 παιδὸς παρὰ τῆς κοινῆς τῶν πιστῶν μητρὸς καὶ τροφοῦ, τῆς ἀποστο-
 λικῆς Ἐκκλησίας, δεξάμενος καὶ εἰς τήνδε τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν τάξιν
 τηρήσας τῇ τοῦ ἀγίου Πνεύματος χάριτι κανόνα καὶ στάθμην ἀληθεί-
 445 ας διὰ πάντων τὰς ἐφ' ἐκάτερα τροπὰς καὶ μετακλίσεις ἐκκλίνουσαν
 καὶ τὸ νόθον ἄριστα καὶ τὸ γνήσιον διακρίνουσαν, οὕτω τε μυηθεὶς καὶ
 τὴν Ἐκκλησίαν αὐθις αὐτὸς κοινῇ τε καὶ ἰδίᾳ πολλὰκις διδάξας καὶ
 συγγραψάμενος τῇ τοῦ Χριστοῦ πάλιν Ἐκκλησίᾳ τὴν καλὴν ταύτην
 παρακαταθήκην μεθ' ὑψηλοῦ κηρύγματος νῦν ἀποδίδωμι. Ἴσως γὰρ ἤδη
 450 καὶ πρὸς τέλος ὄρᾳ τὰ καθ' ἡμᾶς, εἴτε τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀγώνων τε
 καὶ λειτουργημάτων, εἴτε καὶ τῆς παντελοῦς σιωπῆς, ὡς ἔστιν ἐκ πολ-
 λῶν τῶν συμπιπτόντων τεκμήρασθαι· καὶ δεῖ καὶ τοῦτο τὸ χρέος ἐκτί-
 σαι, εἴπερ τι τῶν πάντων ἡμῖν ὀφελόμενον, μάλιστα διὰ τὴν τῶν κει-
 455 ρῶν ἀταξίαν καὶ τοὺς βαρεῖς συκοφάντας τούτους καὶ ὑβριστὰς τῆς θεό-
 τητος. Ταύτη καὶ συνδιεσχεῖν εὐχομαι τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς καὶ συγγρα-
 ταῦσαι τὴν λυομένην ἐνταῦθα καὶ Θεῷ συνεμφρανισθῆναι· κατὰ τὴν μέλ-
 λουσαν, λύτρον τῆς ἐμῆς ψυχῆς δουλωθείσης τῇ ἀμαρτίᾳ καὶ ζωῆς τῆς
 μακαρίας ἐφόδιον ταύτην ἐπιφερόμενος, τῇ μακροῖα καὶ ἀθανάτῳ Τριά-
 δι, φημί, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, τῇ μιᾷ καὶ

428 ἐν om. Ang || 434 τε om. ADK || 451 παντελοῦς: παντελοῦς AD

- 460 ἀδιαρέτω θεότητι, ἥ πρέπει πᾶσα δόξα τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.
Ἐγγραφή κατὰ μῆνα ὀκτώβριον, τῆς ε' Ἰνδικτιῶνος, τοῦ ςᾠξ' ἔτους.